

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

36E JAARGANG

WOENSDAG 12. SEPTEMBER 1951

No 1791

COMMISSIE VAN REDACTIE

*Ch. Glasz; H. W. Lambers; J. Tinbergen;
F. de Vries; C. van den Berg (secretaris)*

Redacteur-Secretaris: A. de Wit.

Assistent-redacteur: J. H. Zoon.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË

*J. E. Mertens; R. Miry; J. van Tichelen;
R. Vandeputte; F. Versichelen.*

INHOUD

	Blz.
Geld in het licht van de praktijk (I) door <i>Mr H. F. van Leeuwen</i>	676
De onuitputtelijke natuur door <i>Prof. Dr C. H. Edelman</i>	678
Binnenlandse vaart op de Rijn door <i>Mr J. G. Sauveplanne</i>	679
De ontwikkeling van de theehandel na de oorlog door <i>Drs C. D. Jongman</i>	681
Ingezonden stuk: Statistische bepaling van de ontwikkeling van de Nederlandse ruilvoet door <i>Dr Ph. J. Iden- burg</i> met naschrift van <i>F. J. Clavaux</i>	683
Boekbespreking: <i>Dr J. E. Tobi</i> en <i>Drs A. W. Luyckx</i> : Her- komst en toekomst van de middenstand, <i>bespr. door Drs P. de Wolff</i>	684
Aantekening: De positie van Nederland in de wereldhandel	686
Mededeling: Verkort jaarverslag van het Nederlandsch Economisch Instituut over 1950	687
Mededelingen voor economen	688
Geld- en kapitaalmarkt	688
Statistieken: Bankstaten	689
Inleggingen en terugbetalingen bij de spaar- banken in Nederland	689
Gecombineerde maandstaat van de grote banken in Nederland	690
Productie aan nieuwe verzekeringen van 57 levensverzekeringmaatschappijen in Ne- derland	690
Recente economische publicaties	690

Dezer dagen

geen uitstel. De conferentie te San Francisco over het vredesverdrag met Japan is rechteit; rechteit doorgegaan. Geconfereneerd is er waarschijnlijk vooral buiten de conferentie. Er zijn wereldreizen voor volbracht, de wereldtoestand is niet gewijzigd.

Al evenzeer rechteit door gaat de Iraanse eerste minister. Hij zal een ultimatum verzenden aan de Britse Regering om te komen onderhandelen. Als er niet zoveel van dit alles afhing, zou het heen- en weerschuiven met dit ultimatum tamelijk op een stukje intrigue uit een romantische opera gaan lijken. Een billet doux is het zeker niet; in uitwerking zal het waarschijnlijk worden overtroffen door het zeer zakelijke Britse communiqué, waarbij het beëindigen wordt meegedeeld van de dollarfaciliteiten en van de voorrang ten opzichte van enkele schaarse exportproducten ten aanzien van Perzië.

Geen uitstel van de kans tot debatteren wenst het Franse Parlement, dat na een langdurig debat de schoolkwestie zo wist te stellen, dat er nog een Frans kabinet is. Men gaat thans weer tot direct economische problemen over: een verhoging der minimumlonen is voorgesteld, de maatregel is verklaarbaar, doch nog nimmer zijn de minimumlonen verhoogd zonder naderwerking op het overig loonpeil. De maatregel op zichzelf is bedoeld ter stabilisatie.

Geen hiaat wenst het Internationale Monetair Fonds, wanneer het vloeien der Marshall-gelden naar Europa officieel zal ophouden na dit begrotingsjaar. Men wil trachten dan de hulpmiddelen, waarover het fonds beschikt, te gaan gebruiken. Tot nog toe zijn de mogelijkheden tot activiteit van het Fonds niet groot geweest; een mogelijkheid om als economisch-instrument in beweging te komen zal daar welkom zijn.

Geen hiaat, maar dan reeds op korter termijn, is de vraag van een aantal Westeuropese ministers, die thans in de Verenigde Staten zich inspannen voor hun landen. De Amerikaanse volksvertegenwoordiging heeft \$ 1 mrd van de economische hulp aan het buitenland afgedaan. Velen der verlaggers meenden wellicht, dat Europa hierdoor zou leren de eindjes aan elkaar te knopen; in Europa daarentegen zien vele Regeringen zich hierdoor het touw ontglippen, waarmee zij gemeend hadden de defensielasten te kunnen voorttrekken.

Vooruit, zonder vertraging. Doch de Nederlandse industriële productie heeft dit niet kunnen bereiken tegen de versmalling der koopkracht die voor consumptiegoederen ter beschikking stond op de binnenlandse markt. De productie-indices van de laatste maanden zijn gedaald. Doch de Jaarbeurs is er; zonder uitstel kan men van zijn kansen om een exportmarkt te vinden, gebruik gaan maken. Men vertelt wel, dat er in Nederland zakenlieden zijn, die zo aan de vaste markt gewenden, dat zij het monsters maken, speciaal voor het buitenland, nutteloos tijdverdrijf achten. De theoretische-economie heeft als ondernemersfunctie vastgesteld: het tegemoet treden van marktonzekerheden. Kloof tussen theorie en practijk?

ASSOCIATIE CASSA

KASSIERSINSTELLING

OPGERICHT IN 1806

VERHUUR VAN SAFELOKETTEN

HEERENGRACHT 179 • AMSTERDAM-C

R. MEES & ZONEN

ANNO 1720

Bankiers & Assurantie-Makelaars

ROTTERDAM

's-Gravenhage, Delft, Schiedam, Vlaardingen.

Amsterdam (alleen Assurantie)

Nationale Handelsbank, N.V.

Amsterdam — Rotterdam — 's-Gravenhage

Alle Bank- en Effectenzaken

ZENDT Uw opdrachten

TIJDIG in

DE TWENTSCHE BANK N.V.

Maandstaat op 31 Augustus 1951

Kas, Kassiers en Dag-geldleningen . . . f.	47.235.388.19
Nederlands	
Schatkistpapier „	447.150.000.-
Ander Overheidspapier „	24.720.100.-
Wissels „	508.069.32
Bankiers in Binnen- en Buitenland.	18.673.845.55
Effecten en Syndicaten „	1.939.068.27
Prolongatiën en Voorschotten tegen Effecten „	16.026.061.15
Debiteuren „	216.626.515.24
Deelnemingen (incl. Voorschotten) „	11.615.302.64
Gebouwen.	3.500.000.-
Belegde Reserve voor Verleende Pensioenen „	703.867.10
f.	788.698.217.46

Kapitaal . . . . . f.	45.000.000.-
Reserve „	16.000.000.-
Bouwreserve „	1.000.000.-
Deposito's, op Termijn „	141.715.577.65
Crediteuren „	529.485.708.12
Geaccepteerde Wissels „	12.052.986.14
Door Derden	
Geaccepteerd „	2.069.866.03
Kassiers en Genomen Daggeldleningen „	30.776.916.92
Overlopende Saldi en Andere Rekeningen „	9.893.295.50
Reserve voor Verleende Pensioenen	703.867.10
f.	788.698.217.46

- Diversen -

TE KOOP: Kleine 4-pers. auto '47, pr. in lak en bekleding, moet weg. Tegen elk aann. bod. L. Slijk, Westkruiskade 64, R'dam.

Aangeboden van particulier aan particulier een **Buick 1947** (zwart), in prima staat. Deskundig onderzoek toegestaan. V.I.R., Oudedijk 149, Rotterdam, tel. 23304.

Te koop: **Studebaker Commandeur '47/48**; veel accessoires, met A.N.W.B.-rapport voor spec. prijs. **K. de Vries**, Wolphaertsbocht 299, Rotterdam. Tel. 75401-73469.

Wie helpt mij tegen vergoeding aan een E.-S.B. van 18 Jan. 1950, no. 1706? **P. M. de Graaf**, Noorderhavenkade 3b, Rotterdam.

met papier geïsoleerde kabels voor zwakstroom en sterkstroom

koperdraad en koperdraadkabel

kabelgarnituren, vulmassa en olie

NK F

N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEK
DELFT

DE ARTIKELN VAN DEZE WEEK

Mr H. F. VAN LEEUWEN, Geld in het licht van de praktijk (I).

Allereerst worden in dit artikel de functies van het geld en de voorwaarden, waaraan het geld in verband daarmee moet voldoen, nl. waardevastheid en universele bestedingsmogelijkheid, behandeld. Vervolgens worden de geldsoorten — chartaal en giraal geld, maar ook termijndeposito's bij banken en spaarbanktegoeden, voor zover niet aan opzegtermijnen van lange duur gebonden, kortlopende schatkist- en gemeentepapier, handelswissels en opvraagbare tegoeden bij ondernemingen — en het gebruik dat daarvan wordt gemaakt aan een beschouwing onderworpen. Aan de hand van enkele overzichten bespreekt schr. voorts de dekking en de aard van het geld, terwijl tenslotte het vraagstuk van dekking en monetair evenwicht wordt gezien.

Prof. Dr C. H. EDELMAN, De onuitputtelijke natuur.

Volgens de traditionele economische definitie omvat het begrip grond de oorspronkelijke en onvernietigbare prestaties van de bodem. Erosie e.d. hebben wel geleerd, dat er geen onvernietigbare prestaties van de grond bestaan. Voorts moet het woord „oorspronkelijke” in de definitie zijn terechtgekomen in de tijd vóór de invoering van de kunstmest. Het beeld van de oorspronkelijke, natuurlijke vruchtbaarheid heeft alleen nog maar betrekking op de allerprimitiefste vorm van landbouw: de mestloze. De productiviteit van de grond is dus in ontwikkelde landen een verworven eigenschap. De natuur is, wat de grond betreft, zeker niet onuitputtelijk, maar indien een meer moderne landbouw in sociaal-economisch opzicht mogelijk wordt, dan kan de productiviteit van de wereld in haar geheel enorm toenemen. De benauwdheid over de natuurlijke grondstoffen neemt schr. niet serieus. De aarde is rijk aan mineralen en energiebronnen en de bekende voorraden zijn in het algemeen voor verscheidene, soms voor vele, eeuwen voldoende. En met nog langere termijnen kan men bezwaarlijk rekenen.

Mr J. G. SAUVEPLANNE, Binnenlandse vaart op de Rijn.

De vraag, of en in hoeverre de Akte van Mannheim van 1868 beperkingen oplegt aan de bevoegdheid van de Rijnsoeverstaten tot regeling van de scheepvaart, welke uitsluitend binnen het eigen grondgebied op de Rijn door eigen onderdanen wordt uitgeoefend, is actueel geworden in verband met de behandeling van het wetsontwerp goederenvervoer binnenscheepvaart. Wellicht is een duidelijk antwoord op deze vraag niet te geven en zijn voor de verschillende standpunten even zovele argumenten pro als contra aan te voeren. Een plaatselijke regeling van zekere, zuiver regionale verkeerssectoren behoeft dan ook in het kader van het Rijnvaartregiem niet te misstaan, mits zulk een regeling zich bij voortduring stelt op grondslag, dat voor buitenlanders de vaart op de Rijn binnen het territorium van de oeverstaten niet aan de nationale wetgeving van deze oeverstaten zal mogen worden gebonden.

Drs C. D. JONGMAN, De ontwikkeling van de theehandel na de oorlog.

In dit artikel wordt allereerst de ontwikkeling van de na-oorlogse theehandel (de ontwikkeling van de theehandel vóór en tijdens de oorlog werd behandeld in „E.-S.B.” van

5 September jl.) geschetst tot aan de heropening van de Londense theeveilingen. Daarna wordt de ontwikkeling van de theemarkt in ons land, die zich heeft bewogen van een algehele binding naar een steeds grotere vrijheid, aan een beschouwing onderworpen. Tenslotte wordt nagegaan, welke mogelijkheden er voor Londen bestaan om weer dezelfde positie te kunnen gaan innemen als weleer, m.a.w., of de centralisatie weer de overhand zal krijgen boven de reeds vóór de oorlog werkzame, doch nadien versterkte, geografische decentralisatietendities. Schr. stelt vast, dat Londen zowel voor kopers als voor verkopers nog vele voordelen biedt. Nu de mogelijkheden weer open staan, mag men verwachten, dat alle partijen zich deze zullen trachten te verwerven. Voor de afzet in Groot-Britannië zal Londen zonder veel twijfel een belangrijke markt blijven. Voor andere landen, zoals Australië, de Verenigde Staten, Canada enz. zullen de markten in Azië vermoedelijk van grotere betekenis worden dan vroeger.

— SOMMAIRE —

Mr H. F. VAN LEEUWEN, L'argent sous le jour de la pratique.

L'auteur traite, dans cet article, du rôle de l'argent. Il examine successivement la fonction de l'argent, les différentes espèces d'argent, l'usage, la couverture et la nature de l'argent. En suite l'auteur expose le problème de la couverture de la monnaie et l'équilibre monétaire.

Prof. Dr C. H. EDELMAN, La nature inépuisable.

Bien qu'il soit un peu naïf de prétendre que la nature soit inépuisable, la prophétie de la ruine de l'humanité à cause de la pénurie est basée sur une confiance trop restreinte dans les forces constructives de la société humaine.

Mr J. G. SAUVEPLANNE, La navigation intérieure sur le Rhin.

Il n'est probablement pas possible de donner une réponse nette à la question, dans quelle mesure l'Acte de Mannheim de 1868 restreint la compétence des états riverains de régler la navigation pratiquée exclusivement sur leur territoire par leurs nationaux. L'auteur est d'avis qu'un règlement local, d'un certain secteur de trafic, purement régional, ne doit pas nécessairement être en contradiction avec le régime de la navigation rhénane, à condition que la navigation rhénane des étrangers, sur le territoire des états riverains, n'est pas soumise à la législation nationale des états riverains.

Drs C. D. JONGMAN, Le développement du commerce du thé après la guerre.

On examine dans cet article les possibilités réservées au marché du thé londonien pour regagner sa position d'autrefois c.à.d. de substituer la centralisation aux tendances de décentralisation géographique.

Geld in het licht van de praktijk

I

De rol van het geldwezen

De functie van het geld.

Geldtransacties vormen het accompagnement bij het ruilverkeer van goederen en diensten. Geld is het instrument, waarmee de verrekening der in ruilverkeer komende goederen en diensten plaatsvindt. Hun waarde wordt uitgedrukt in geld, dat algemene rekeneenheid is geworden. Geld is accumulator van onuitgeoefende koopkracht, „store of value”, zoals het in de Engelse taal zo kernachtig wordt gezegd. Het dient voor overdracht van deze koopkracht bij zuiver financiële transacties (geldlening, schuldaflossing, enz.). Geld heeft de functie van ruilmiddel, van waardemeter-rekeneenheid en van koopkrachtaccumulator.

Geld moet zijn waardevast geld. Want het is essentieel, dat de accumulator dezelfde koopkracht teruggeeft, als er in is verzameld. Geld moet *universele bestedingsmogelijkheid* hebben, wil het een goede „store of value” zijn; wat op de wereldmarkten wordt aangeboden moet men er zonder restrictie mee kunnen kopen, indien geld aan de vereisten van kwaliteit voldoet.

De waardevastheid kan het best bepaald worden tegenover een gemiddeld prijspeil van goederen. Bevolkings-toeneming en voortschrijding der techniek, met vergrote productie als gevolg, vereisen voor handhaving der waardevastheid een overeenkomstige uitbreiding van de ruilmiddelenvoorziening.

Dit houdt in, dat onder een metalliek geldstelsel, in globale algemeenheid gezegd, de hoeveelheid standaardmetaal in gelijke mate als de productie zal moeten toenemen. Wanneer zulks niet het geval is, zal ten gevolge van een te geringe of te ruime geldvoorziening de verhouding tussen geld en goederen zich wijzigen, hetgeen tot dalende of stijgende prijzen moet leiden. De periodes van depressie en van opbloei sedert het midden der vorige eeuw tot aan 1914 leveren hiervan het duidelijk bewijs; zij staan ten nauwste met de geldvoorziening, in casu met de goudproductie, in verband.

De *kwantitatieve geldtheorieën*, waaraan hier geraakt wordt, zijn ontstaan in dit tijdperk van *metallieke geldstelsels*. Kwaliteit van het geld was voorondersteld, het geld had waarde in zichzelf.

Nadien is ons geldstelsel geleidelijk losgeraakt van de edelmetaalbasis, en in de plaats daarvan is voor het papieren en giraal geld een rijk geschakeerde dekking van uiteenlopende aard gekomen. De intrinsieke waarde van papieren en giraal geld hangt af van de aard der dekking. Niet langer is slechts het kwantitatieve aspect van de geldvoorziening van betekenis, doch nu doemt daarnaast de *kwaliteit* van het geld als zelfstandig vraagstuk op. Thans moeten bij de geldvoorziening zowel de kwantitatieve als de kwalitatieve eisen gelijkelĳk in het oog worden gehouden.

Men mag niet verwachten dat de wetmatigheden, welke golden voor een geldstelsel gebaseerd op edelmetaal, zonder meer van toepassing zouden zijn voor het geld van geheel andere aard waarmee wij tegenwoordig werken.

In het algemeen is de geldtheorie echter nog blijven steken in louter kwantitatieve beschouwingen, aangevuld en gemoderniseerd met de begrippen omloopsnelheid, liquiditeitsvoorkeur en monetair evenwicht. Onder dit laatste verstaat men een toestand der geldvoorziening, waarbij geldstroom en goederenstroom elkaar dekken, en dus bijv. geen additionele koopkracht ontstaat door geld-

schepping en geen ontlading van koopkracht plaatsvindt door de besteding van het geld, dat voordien als „store of value” werd aangehouden.

De soorten geld.

Geld heeft in onze moderne samenleving vele vormen en de onderscheidene soorten hebben uiteenlopende dekking. Onder geld valt:

a. chartaal geld, t.w. de praktisch verdwenen metalen standaardmunt, teken- en pasmunt, bankpapier, muntpapier;

b. giraal geld, t.w. tegoed bij de circulatiebank, tegoed in rekening courant bij banken en giro-instellingen. In het algemeen beperken de geldstatistieken en vele geldbeschouwingen zich tot deze vormen. Voor goed inzicht dient m.i. echter het geldbegrip ruimer te worden genomen en moet daarin worden betrokken hetgeen wel met „near money” wordt aangeduid. In dit ruimere geldbegrip zijn dan ook begrepen, andere tegoeden, die op korte termijn ter beschikking van de jhouders staan, zonder dat zij een *koper* op de kapitaalmarkt voor de betreffende waarde behoeven te vinden, maar waarmee zij na enkele *opvraging* koopkracht kunnen uitoefenen. Dus ook:

c. termijndeposito's bij banken en spaarbanktegoeden, voor zover niet aan opzegtermijnen van lange duur gebonden, kortlopend schatkist- en gemeentepapier, handelswissels en opvraagbare tegoeden bij ondernemingen.

Weliswaar speelt dit soort geld in de dagelijkse verrekeningen een geringe rol, doch het heeft ten volle de voorname functie van geld als koopkrachtaccumulator.

Gebruik van geld.

Het bankpapier en het gemunte geld komen vooral door loonbetalingen in de circulatie en verdwijnen daaruit weder via bestedingen bij kleinhandel e.d., terwijl zij van de kleinhandel weer terugkeren naar groothandel, industrie en importeur, eventueel via kassiers en bankiers.

Een deel van het bankpapier verdwijnt voor oppottingsdoeleinden voor kortere of langere tijd uit de circulatie en dient meer als blijvende koopkrachtaccumulator.

Betalingen in de goederenhandel gaan meer en meer in giraal verkeer via bankinstellingen.

De betaling met cheques, welke in de Angelsaksische landen geheel is ingeburgerd, verschilt niet wezenlijk van de girobetaling wanneer, zoals regel is, de cheque voor haar opbrengst door de bankier van de begunstigde op diens rekening wordt gecrediteerd. Alleen is de loop van de betalingsopdracht en de juridische verhouding anders.

Het geld op de bankrekening wordt waarschijnlijk in meerdere mate dan bankpapier uit liquiditeitsoverwegingen aangehouden als „store of value”. In sterke mate geldt dit voor de termijndeposito's, die gedeeltelijk zuiver het karakter van spaargeld hebben.

Schatkistpapier en soortgelijke geldvormen in handen van het bedrijfsleven hebben overwegend de functie van koopkrachtaccumulator. Spaarbankgelden dienen slechts in zeer beperkte mate voor de dagelijkse betalingen. Het geld vervult hier vooral de functie van „store of value”. Uit het spaarbankboekje wil men zijn toekomstige uitzet, zijn meubilair, aanvulling van linnenkast en andere duurzame consumptiegoederen en ineens voorkomende grotere

uitgaven betalen. Het rentemotief begint hier tevens een grotere rol te spelen.

Dekking van geld.

Wanneer wij nu onze aandacht richten op de dekking der verschillende geldsoorten, die geen waarde in zichzelf hebben, komen wij, in grote trekken de situatie in ons land tot voorbeeld nemend, tot de volgende opstellingen:

GELDSOORT	DEKKING
Bankpapier Saldi bij circulatiebanken	Goud Deviezen Overheidspapier en vorderingen op 's Rijks Schatkist. Voorschotten tegen effecten en goederen.
Muntpapier en tekenmunt Saldi bij handelsbanken	Vorderingen op 's Rijks Schatkist Goederen- en orderfinanciering Effectenbelening Overheidspapier
Saldi bij boerenleenbanken	Voorschotten Effecten Langlopende leningen tegen schuldbekentenis
Postgiro	Kortlopend overheidspapier Effecten Langlopende leningen tegen schuldbekentenis
Gemeente-giro Schatkistpapier in handen van het bedrijfsleven Handelsswissels Spaarbanksaldi	Kortlopend overheidspapier Vorderingen op 's Rijks Schatkist Vorderingen op gemeentekas Vordering op 's Rijks Schatkist Goederenvoorwaarden Effecten Hypotheken Langlopende leningen tegen schuldbekentenis
Deposito's bij ondernemingen	Overheidspapier Goederenvoorraden Vastleggingen

In cijfers uitgedrukt komen wij tot de volgende zeer globale opstelling op grond van gegevens per ultimo 1950.

GELDSOORT	millioenen glds	DEKKING	millioenen glds
Bankpapier	2900	Goud	1175
Saldi binnenlanders bij De Nederlandsche Bank ca	200	Deviezen	300
Muntbiljetten en munten ca	200	Debiteuren handelsbanken	1200
Creditsaldi bij handelsbanken	2800	Voorschotten boerenleenbanken	700
idem bij boerenleenbanken	275	Kortlopende overheidsschuld	7500
Girosaldi	750	Effecten en langlopende leningen	3200
Termijndeposito's handelsbanken	540		14075
Schatkistpapier in handen bedrijven	700	Af: Eigen kapitaal en reserves van credietinstellingen belegd in bovenstaande activa	710
Spaargeld boerenleenbanken	1550		
Spaarbanksaldi	2450		
Deposito's bij 's Rijks Schatkist	1000		
idem bij ondernemingen	PM		
Handelsswissels	PM		
	13365		13365

Aard van het geld.

Deze overzichten geven een inzicht in de aard en gehalte van het geld, welke bepaald zijn door de dekking, en tevens geven zij een aanwijzing voor de bestedingsmogelijkheid.

De uiteenlopende aard van de dekkingsmiddelen is uiteraard van belang voor de economische betekenis van het daartegenover in omloop gebrachte geld. Men kan niet verwachten, dat geldvermeerdering uit hoofde van stijging van de edelmetaalvoorraad eenzelfde monetair effect zal hebben als geld in omloop gebracht tegenover langlopende binnenlandse beleggingen. Geld staande tegenover handelsvoorraden heeft andere eigenschappen dan geld gecreëerd tegenover staatsschuld uit hoofde van deficitten. Geld tegenover liquide activa, die in het handelsverkeer komen of tegenover financieringen, die op korte termijn uit lopend inkomen worden afbetaald, moet

een ander effect hebben dan geld dat staat tegenover duurzame investeringen.

Uit de opstelling blijkt, dat tegenover de gehele geldhoeveelheid de goud- en deviezedekking niet groot was en slechts ca 10 pCt bedroeg. Wanneer, gelijk in feite in de eerste helft van 1951 is geschied, slechts een betrekkelijk klein deel van de in geld geaccumuleerde koopkracht zich doet gelden, daalt dit percentage alras tot een noodpeil. Want de zich bij deze ontlading geldend makende koopkracht zal zich in een land, waar in- en uitvoer een belangrijk gedeelte van de totale handelsomzet uitmaken, en waar bovendien nog een toestand van full-employment heerst, direct in het invoersaldo en dus in een teruglopen van de deviezenvoorraad openbaren.

Overheidsschuld vormt het overgrote gedeelte van de dekking, immers de post effecten en langlopende leningen bestaat ook grotendeels uit staats- en gemeenteleningen. Toch mag niet gezegd worden, dat zij zonder meer meerwaardig is als dekkingsmiddel. Want een groot gedeelte van het geldvolume is nodig voor het dagelijkse betalingsverkeer; het circuleert van de ene houder naar de andere als accompagnement van het lopend ruilverkeer.

Gegeven een geldstructuur, zoals die op een bepaald moment is gegroeid en afgezien van de invloeden welke deze groei zelve heeft gehad, kan men zeggen dat de aard van de dekking van het geld vereist voor de dagelijkse betalingen er weinig op aankomt. Temeer is echter gelegen aan de kwaliteit van de dekking van het geld dat als „store of value” wordt aangehouden en dat dus kan dienen voor bestedingen welke boven de waarde van het lopend nationaal product uitgaan. Men zou het zo kunnen uitdrukken. Voor het onderste deel van de geldcirculatie, dat tot een zekere hoeveelheid nodig is voor gebruik in het dagelijks betalingsverkeer is de aard van de dekking tamelijk irrelevant; voor het bovenste gedeelte, dat dienst doet als koopkrachtaccumulator op langere zicht, is de aard der dekking buitengewoon belangrijk. Wanneer al het goud, opgestapeld in Fort Knox, in de aarde verzonk zou men daar niets van behoeven te merken, totdat door een consumptie in de Verenigde Staten boven het lopende inkomen een beroep zou worden gedaan op de goudvoorraad.

Dekking en monetair evenwicht.

Een verstoring van het zgn. monetaire evenwicht kan alleen dan een bedenkelijk gevolg hebben, wanneer de koopkracht welke tot die verstoring leidt wordt uitgeoefend met geld, dat een kwalitatief slechte dekking heeft. De leer van het monetaire evenwicht is m.i. daarom zo op de voorgrond gekomen, omdat de kwaliteit van de gelddekking er niet op aankomt, zolang de koorddanser zich in evenwicht weet te houden.

De leer krijgt pas praktische betekenis bij slechte gelddekking.

Naast de goud- en deviezedekking van de circulatiebank verschaffen de handelsbanken ongetwijfeld het beste stukje van de gelddekking in hun credietgeving, welke een liquide karakter heeft en elasticiteit bezit. Juist wanneer een koopdrang ontstaat, zullen de goederenvoorraden met de credieten gefinancierd de neiging hebben te verminderen. De actief geworden koopkracht moet zich o.a. aan door het bankwezen gefinancierde goederen kunnen bevredigen. Daarom is de kwaliteit van deze credietgeving ook uit algemeen oogpunt zo uitermate belangrijk.

Worden met saldi welke geldkarakter hebben, en in het bijzonder wanneer deze dienen als „store of value”, waarden gefinancierd die niet bestemd zijn in het handelsverkeer te worden overgedragen dan wordt de harmonie tussen vordering en dekking verbroken. Overigens mag in deze niet onopgemerkt blijven, dat de betrekkelijk kleine credietgeving aan het bedrijfsleven der handelsbanken in

ons land voor het overgrote gedeelte uit hun kapitalen en reserves en uit termijndeposito's geschiedt.

Het kwalitatief goede gedeelte van de gelddekking treft men dus aan in de goud- en deviezendekking van de circulatiebank, in de credietgeving aan het bedrijfsleven van de handelsbanken, en waarschijnlijk vindt men bij de credietgeving van de boerenleenbanken, welke uit zgn. spaargelden geschiedt, ook een deel met elastisch karakter. Op deze dekkingsmiddelen parasiteert als het ware al het tegen andere dekking in omloop zijnde geld.

Het spaarbankwezen is opgebouwd in de vooronderstelling der spaarderssubstitutie. Immers de beleggingen der spaarbanken geschieden behoudens een liquiditeitsmarge in de kapitaalmarkt, waarin men door overdracht van gelden aan een andere partij voor langere tijd afstand

doet van de koopkracht ervan. Voor de houders der daartegenoverstaande spaarrekeningen heeft hun tegoed echter geldkarakter. Maar wat de een opvraagt wordt door de ander gestort. Moge deze hypothese voor spaarbankpolitiek aannemelijk zijn, voor belegging van girogelden is zij zonder meer verwerpelijk.

Het is een van de eigenaardige anomalieën waarop men zo af en toe in het leven stuit, dat de Postgirodienst, die bij de uitzetting der toevertrouwde gelden alle regelen van gezond monetair beleid overtreedt, nu juist onder beheer staat van dezelfde Overheid, die aan het in goede tradities werkende bankwezen haarfijn regelen voor zijn gestie wil voorschrijven. In een volgend artikel zal de rol van het bankwezen aan een beschouwing worden onderworpen.

Amsterdam.

Mr H. F. VAN LEEUWEN.

De onuitputtelijke natuur

Volgens de traditionele economische definitie omvat het begrip grond de oorspronkelijke en onvernietigbare prestaties van de bodem¹⁾. „Was het maar waar”, merkt Prof. Dr E. de Vries op in zijn bekende boek „Wat aarde betaalde”. Welke prestatie van de bodem is onvernietigbaar? De bodemerosie, die op tal van plaatsen de grond doet wegspoelen of wegwaaien, heeft tevens de doctrine van de onvernietigbaarheid van de grond weggevaagd. Gehele landstreken, die oorspronkelijk een bloeiende landbouw hebben gekend, zijn ten gevolge van de bodemerosie tot onvruchtbaarheid vervallen. Men zie Perzië, Israël, Griekenland, Spanje, grote delen van Noord-Afrika, Italië en Zuid-Frankrijk, alle landen met een groot verleden. Over de Verenigde Staten wil ik het niet hebben. Daar is de publieke opinie tijdig wakker geschud en wordt de bodemerosie bestreden in een stadium dat slechts plaatselijk dicht bij de vernietiging staat, die in andere delen van de wereld regel is.

Deze laatste opmerking bewijst reeds, dat ik mij niet kan verenigen met de conclusies van de zgn. „scare books”²⁾. Deze boeken voorspellen de ondergang van de mensheid als gevolg van de roekeloze verkwisting van de eigendommen van deze aarde. Zij behoren tot de meest typische uitingen van de moderne tijd en ieder beschaafd mens moet er althans één lezen. Zij confronteren de lezer met ernstige zorgen voor de toekomst. Maar zij missen objectiviteit. Zij constateren, dat het huidige gebruik van de bodem op vele plaatsen tot de vernietiging van de bodemvruchtbaarheid leidt. Maar zij onderschatten de tegen-gestelde tendentie, die van de meer op wetenschappelijke basis gedreven landbouw, die juist een verhoging van de productiviteit van de gronden ten gevolge heeft. Hoe de toekomst zich zal ontwikkelen hangt af van de vraag, of de destructieve dan wel de constructieve krachten in de maatschappij de overhand zullen verkrijgen.

Hoe dit zij, er bestaan geen onvernietigbare prestaties van de bodem. Ook in Nederland niet. Laag Nederland bestaat alleen dank zij de voortdurende zorg voor de bedijkingen en de bemaling. Zou deze zorg verslappen, zou het land weer terugvallen tot de staat van moeras en zou de bevolking weer zijn bestaan moeten zoeken in vissen en rietsnijden. Hoog Nederland kent dit bezwaar niet, maar indien het grondwater in de zandgronden daalt, worden deze vrijwel waardeloos. Een dergelijke wateronttrekking vindt plaats, waar grondwater in grote hoeveelheden gewonnen wordt ten behoeve van drinkwater

of industriële toepassingen. Men³⁾ behoeft maar aan Kenemerland te denken, om in te zien, dat de productiviteit van zandgronden, in dit geval duinzandgronden, op de wankelende basis van een stationair grondwaterregiem berust.

De gestelde economische definitie van het begrip grond bevat nog een tweede woord, dat aanstoot geeft en wel het woord „oorspronkelijke”. Bedoeld is klaarblijkelijk, dat de grond oorspronkelijk een zekere productiviteit bevat, de natuurlijke vruchtbaarheid na de ontginning. Dit woord moet in de definitie terecht gekomen zijn in de tijd van vóór de invoering van de kunstmest. Het doet thans aan als een anachronisme. In mijn boek „Sociale en economische bodemkunde” (Amsterdam 1949) heb ik het begrip natuurlijke vruchtbaarheid uitvoerig besproken. Onder de oorspronkelijke vegetatie heeft de bovengrond veelal een zekere chemische rijkdom, die door de begroeiing in de loop van talrijke eeuwen geleidelijk vergaard is. Wordt het land ontgonnen, dan is het in het begin althans enigszins vruchtbaar. De „oerbos” vruchtbaarheid is echter spoedig uitgeput, zodat de opbrengsten spoedig dalen. Op den duur zakken zij tot een zeer laag peil en het valt niet te ontkennen, dat grote delen van de wereld, waar een mestloos of mestarm landbouwstelsel wordt gevolgd, met deze geringe productiviteit van de grond te maken hebben. Dit is echter niet het geval in gebieden met een zekere graad van ontwikkeling, zelfs niet in het Nederland van vóór de kunstmest. De akkerbouw berustte toen op stalmest, die door de veestapel werd geleverd. Deze toestand heeft wel aanleiding gegeven tot verarming en uitputting van een aantal hooilanden, maar de grote oppervlakte heidegronden was toch voor niets anders te gebruiken dan voor de schapenhouderij. De vruchtbaarheid van de bouwlanden werd ook toen in stand gehouden en vermeerderd door de bemesting.

Sinds kunstmest beschikbaar is, is de productiviteit van vele gronden zeer toegenomen, terwijl de heidevelden ontgonnen konden worden. Met kunstmest geeft de heide, door het voorgelacht als het minste van het minste beschouwd, aanleiding tot een redelijke landbouw.

Wie thans door onze zandgronden reist, krijgt de indruk van groeizaamheid en vruchtbaarheid. Hoe anders was de indruk een halve eeuw geleden! Waar thans een bescheiden welvaart wordt genoten, vond men voorheen verlatenheid en armoede.

Het beeld van de oorspronkelijke, natuurlijke vruchtbaarheid heeft alleen nog betrekking op de allerprimitiefste vormen van landbouw: de mestloze. Eeuwenlang heeft Europa geleefd van een landbouw, die op stalmest was gebaseerd. Toen was het beeld van de natuurlijke vrucht-

¹⁾ David Ricardo: „On the principles of political economy and taxation”, second edition 1819, blz. 47; Prof. Dr H. M. H. A. van der Valk: „Grondbegrippen en grondbeginselen der economie”, 1946, blz. 35.

²⁾ Vogt: „The road to survival”; Osborne: „Our plundered planet”; Jacks & Whyte: „The rape of the earth”, en andere werken.

baarheid al verouderd. Thans, nu kunstmest in het ontwikkelde Europa overal te koop is, kan men met het begrip natuurlijke vruchtbaarheid nauwelijks meer iets aanvangen.

Uit het bovenstaande blijkt, dat de productiviteit van de grond in ontwikkelde landen een verworven eigenschap is, die bovendien in stand moet worden gehouden. Het landbouwsysteem kan de productiviteit van de grond doen toenemen, dan wel doen verminderen, zelfs verloren doen gaan. En aangezien ieder landbouwstelsel sterk door sociale en economische omstandigheden wordt beïnvloed is ook de bodemvruchtbaarheid sterk van economische en sociale toestanden afhankelijk. Een zwaar bemeste topgrond in een hoog ontwikkeld gebied, is waardeloos in een meer primitief gebied, waar geen mest beschikbaar is. De bodem spoelt weg, indien de boeren te arm zijn om maatregelen te nemen, die de grond voor de toekomst zouden kunnen bewaren. Is de landbouw welvarend, dan ziet men de boeren alles in het werk stellen om de productiviteit van de grond te verhogen.

Het ligt niet op mijn weg, een moderne economische definitie voor het begrip grond op te stellen, maar het zal, hoop ik, duidelijk zijn, dat met de traditionele definitie in het geheel niets te beginnen is.

De natuur is, wat de grond betreft, zeker niet onuitputtelijk, maar indien een meer moderne landbouw in sociaal-economisch opzicht mogelijk wordt, dan kan de productiviteit van de wereld in haar geheel enorm toenemen. Technisch is het een klein kunstje. Potentieel kan de wereld een overvloed produceren. Deze vermeerdering zou, volgens het beste weten van deze tijd, ook blijvend zijn. Gelijk reeds werd opgemerkt hangt het toekomstbeeld af van de vraag, of constructieve dan wel destructieve krachten in de toekomst de overhand zullen hebben.

Het onderwerp: de onuitputtelijke natuur, omvat ook het vraagstuk van de minerale grondstoffen. Vanaf het moment, dat de petroleum in gebruik is gekomen, heeft men vernomen, dat de voorraden binnen vijf jaar uitgeput zouden zijn. Niettegenstaande een enorm toenemend gebruik is de productie in vreedstijd moeilijk te verkopen. Hoewel het vanzelf spreekt, dat de natuurlijke petroleumvoorraden beperkt zijn, is de sombere toekomstvoorspelling steeds weer door de feiten gelogenstraft. Het is klaarblijkelijk zo, dat men geen goede voorstelling heeft van de omvang van de natuurlijke voorraden. De ontdekking van nieuwe velden gaat steeds door en de exploratie gaat niet veel sneller dan nodig is om de productie op het gewenste niveau te houden. Tijdens de United Nations Conference on Natural Resources, Lake Success 1949, werd de „petroleumvoorraad” voldoende voor 500 jaar geschat. Deze voorspelling was een welkome variant op de stereotiepe 5 jaar. Niemand weet echter of deze schatting enigermate juist is.

Van verschillende andere grondstoffen weet men meer. Steenkool, ijzererts, fosfaat en zovele andere grondstoffen, zij zijn alle in zeer grote hoeveelheden aanwezig. Bovendien leert de economische geologie, dat de belangstelling

van de exploitanten zich allereerst richt op de rijkste en meest profijtelijke afzettingen. Raken deze uitgeput, dan zijn er nog vele andere, iets minder gunstige afzettingen, gewoonlijk van nog veel grotere omvang. Met een voortschrijdende techniek gelukt het in het algemeen, deze minder gunstige afzettingen eveneens met voordeel te ontginnen.

Enkele grondstoffen, zoals fosfaat en kali, zijn essentieel voor de landbouw en onvervangbaar. Met vele andere grondstoffen is dat niet het geval. De technologie is geheel gespecialiseerd op de bekende metalen, maar zou een andere wending kunnen nemen, indien de voorraden van een bepaald metaal uitgeput zouden raken.

De schrijvers van de „scare books” beschuldigen de wereld van ernstige verkwisting van de rijkdommen van de natuur. Tegenover deze fulminaties kan worden aangevoerd, dat de exploitatie van grondstoffen op het winstprincipe berust. Veelal grijpt men allereerst naar het naastliggende, beste en rijkste. Een meer systematische winning zou stellig de totale productie verhogen, maar het valt niet te ontkennen, dat deze werkwijze aanvankelijk minder winst en een duurder product zou opleveren. Het is moeilijk, een winningsplan te ontwerpen, dat over zo lange perioden loopt, dat met alle bezwaren rekening kan worden gehouden. Tegenover de verspilling staat de mogelijkheid en het streven, afvalstoffen te verwerken.

Wij kunnen de benauwdheid over de natuurlijke grondstoffen niet serieus nemen. De aarde is rijk aan mineralen en energiebronnen. De bekende voorraden zijn in het algemeen voor verscheidene, soms voor vele eeuwen voldoende. En met nog langere termijnen kan men toch bezwaarlijk rekenen.

Wel is de uitputting van bepaalde afzettingen plaatselijk van groot economisch belang. De productiegebieden verplaatsen zich, mede ook in verband met de stand van de techniek. De economische toestanden op de aarde zijn niet stabiel maar dynamisch. Zo denken sommigen, dat de grens van de uitbreiding van de bevolking in Nederland en België door gebrek aan zoet water zal worden gesteld. Het Westen van ons land verzout en de Rijn levert ook steeds minder goed water. Gesteld dat dit juist is, zo is dat natuurlijk erg naar voor Nederland en België, maar het is toch slechts een lokaal vraagstuk, want elders is er zoet water in overvloed.

Wij willen dit artikel beëindigen met op te merken, dat het naïef is, van een onuitputtelijke natuur te spreken. Wel is de natuur rijk en de mens vindingrijk. Een veel grotere bevolking dan de huidige kan op de aarde in overvloed leven. De toekomstige voedselproductie is echter sterk afhankelijk van de mate, waarin een moderne landbouw in de thans weinig ontwikkelde landen kan worden bevorderd. Minerale grondstoffen zijn er vele, al vindt men ze niet overal. De profetieën van de ondergang van de mensheid door gebrek zijn gebaseerd op een gering vertrouwen in de constructieve krachten van de menselijke maatschappij.

Wageningen.

Prof. Dr. C. H. EDELMAN.

Binnenlandse vaart op de Rijn

De vraag, of en in hoeverre de Herziene Rijnvaartakte van 1868, de zgn. Akte van Mannheim (S. 1869, no 75) beperkingen oplegt aan de bevoegdheid van de oeverstaten tot regeling van de scheepvaart, welke uitsluitend binnen het eigen grondgebied op de Rijn door eigen onderdanen wordt uitgeoefend — actueel geworden in verband met de behandeling van het wetsontwerp goederenvervoer binnenscheepvaart — is reeds van oude datum. Zo vermeldt De Ranitz een voorbeeld uit 1882, waarin de rechter de vraag had te beantwoorden, of de herziene Rijnvaart-

akte uitsluitend betrekking heeft op schepen, welke de vaart uitoefenen over het gebied van meer dan één staat, of dat zij toepasselijk is op elk vaartuig, dat de Rijn bevaart. De betrokken rechter beantwoordde deze vraag in laatstgenoemde zin, met welke uitspraak De Ranitz zijn instemming betuigt¹⁾.

Tot dezelfde conclusie kwam ons Hoogste Rechtscollege in 1934, toen het de wet op de evenredige vrachtverdeling

¹⁾ H. de Ranitz, De Rijnvaartakte, proefschr. Leiden 1889; Rb. Arnhem 8 Mei 1882 W 4829.

niet van toepassing verklaarde ten aanzien van de scheepvaart op de Rijn, waardoor de werking van deze wet door het zgn. Rijnvaartlek werd beperkt. Ook deze uitspraak werd van gezaghebbende zijde onderschreven²⁾.

Beide rechterlijke uitspraken hechten grote waarde aan een historisch argument, nl. het feit, dat de tweede zinsnede van art. 46 van de Akte van Mentz, de voorloopster van de Akte van Mannheim, in laatstgenoemde niet werd overgenomen. Dit artikel sluit bepaalde categorieën van binnenlandse scheepvaart van de werking der Akte uit. Het weglaten van deze bepaling in de Akte van Mannheim zou nu inhouden, dat deze categorieën thans wel op de rechten uit deze Akte aanspraak kunnen maken. Naar Telders overtuigend heeft aangetoond, gaat deze argumentatie evenwel niet op, omdat met de weglating van bedoeld artikel niet beoogd werd een verandering in het Rijnvaartregiem aan te brengen. De weglating geschiedde, omdat men van mening was, dat bedoelde bepaling vanzelfsprekend en daarom overbodig was. Uit deze weglating kan dus geen argumentum a contrario worden getrokken³⁾.

Uit deze toedracht hebben de Rijnvaartcommissarissen de conclusie getrokken, dat, naar de bedoeling van de ondertekenaars van de Akte van Mannheim, de in genoemd artikel tot uitdrukking gebrachte reserve ook bij de toepassing van deze Akte mag worden gehanteerd. Dit zou inhouden, dat de onder bedoelde reserve vallende categorieën van binnenlandse scheepvaart niet door het regiem der Akte worden bestreken, doch dat, omgekeerd, aan de niet onder het voorbehoud vallende categorieën de vrije vaart op de Rijn zonder uitzondering wordt gewaarborgd. De reserve zou uitsluitend betrekking hebben op nationale beurdiensten, zodat zowel de schipper, die de zgn. wilde vaart uitoefent, d.w.z. die nu eens binnen de landsgrenzen, dan weer ook naar het buitenland vervoert, als de vreemdeling onverminderd bescherming uit de Akte van Mannheim zouden genieten⁴⁾.

Naar mijn mening is deze redenering niet zonder meer te aanvaarden. Immers, hoe men de tekst van art. 46 van de Akte van Mentz ook moge interpreteren, het feit blijft bestaan, dat de tweede zinsnede van dit artikel in de herziene Rijnvaartakte niet is overgenomen, omdat het hierin neergelegde voorbehoud als vanzelfsprekend werd beschouwd. Dit houdt in, dat dit voorbehoud dus uit anderen hoofde aan het Rijnvaartregiem inhaerent moet worden geacht. Doch dit houdt tevens in, dat een redenering a contrario ten opzichte van niet in bedoeld artikel genoemde categorieën van binnenlandse scheepvaart niet opgaat. Immers, het feit, dat de tekst van art. 46 vanzelfsprekend werd geacht, behoeft in het geheel niet te betekenen, dat ook de a contrario uit deze tekst voortvloeiende beperkingen vanzelfsprekend werden gevonden.

Derhalve zal men bij de beantwoording der hier behandelde vraag zich los moeten maken van de tekst van art. 46 van de Akte van Mentz, en veeleer een antwoord moeten zoeken in doel en strekking van de vrijheid van scheepvaart op de Rijn, waarbij de geschiedenis ongetwijfeld de begripsbepaling zal kunnen verduidelijken,

²⁾ H. R. 17 December 1934, W 12849, N. J. 1935, no 5 met nt. Taverne; Telders in „E.-S.B.” 1935, blz. 44 e.v. (Verz. Geschr. IV, blz. 31 e.v.); Fortuin in N.J.B. 1936; blz. 705 e.v. & 725 e.v.

³⁾ Telders in N.J.B. 1937, blz. 644 (Verz. Geschr. IV, blz. 54); Rijndocumenten II, blz. 113. Art. 46 van de Akte van Mentz luidt: „Le transport de personnes, chevaux, voitures, effets et autres objets d'une rive à l'autre, et ce qui tient au commerce ordinaire des deux rives, n'a rien de commun avec le présent règlement, non plus que la navigation d'un patron ou conducteur restreint à l'exercer dans l'enceinte du territoire de son souverain, sans en dépasser les limites, un tel patron ou conducteur n'étant assujéti qu'aux autorités du pays où il exerce son métier”. De eerste zinsnede van genoemd artikel, welke als art. 24 in de Akte van Mannheim is overgegaan, heeft betrekking op ponten en veerdiensten en blijft hier verder buiten beschouwing.

⁴⁾ Zie het door Telders opgestelde advies van de Rijnvaartcommissarissen dd. October 1937 over Vrije Vaart op de Nederlandse Rijn, in Verz. Geschr. IV, blz. 54 e.v.

doch waarbij een historische interpretatie niet uitsluitend doorslaggevend zal behoeven te zijn.

Wanneer men nu doel en strekking van het Rijnvaartregiem nagaat, dan ziet men, dat het begrip van vrijheid der Rijnscheepvaart in de loop der tijden een evolutie heeft doorgemaakt. Oorspronkelijk in hoofdzaak een reactie tegen de vele toll en stapelrechten, die het Rijnverkeer belemmerden, verloor het in de tweede helft der vorige eeuw zijn fiscale karakter om uit te groeien tot een algemeen recht voor de scheepvaart der oeverstaten vrijelijk elkaars Rijngebied te bevaren, culminerende in de opheffing van elk onderscheid ten aanzien van de scheepvaart van oeverstaten en niet-oeverstaten. Zo werd het Rijnvaartregiem tot een waarborg voor een gezonde en evenwichtige ontwikkeling van de Rijnscheepvaart als geheel, teneinde internationaal verkeer in de ruimste zin des woords mogelijk te maken. Door het beginsel van vrijheid, met zijn correlaat van gelijkheid, werden alle vlaggen deelgerechtigd gemaakt aan de Rijnvaart, waardoor de Rijn een ware internationale verkeersader is kunnen worden.

In een dergelijk kader behoeft een plaatselijke regeling van zekere, zuiver regionale verkeerssectoren niet te misstaan, mits zulk een regeling geen internationale repercuties heeft, hetgeen er op neer komt, dat voor buitenlanders de vaart op de Rijn binnen het territoire van de oeverstaten niet aan de nationale wetgeving van deze oeverstaten zal mogen worden gebonden⁵⁾. In dit licht bezien, zou men zich kunnen afvragen, of de vanzelfsprekendheid van de tweede zinsnede van art. 46 van de Akte van Mentz niet daarin gezocht moet worden, dat de ontwerpers van de Akte van Mannheim de nationale vaart door eigen onderdanen uitgeoefend reeds in haar geheel buiten de werkingssfeer van de Akte achten te vallen.

Hiertegenover staat evenwel de tekst van art. I van de Herziene Rijnvaartakte, waarin in algemeen gestelde bewoordingen de vaart op de Rijn vrij verklaard wordt. Deze woorden laten, naar de Hoge Raad in zijn bovengenoemd arrest concludeerde, geen uitzondering toe, behalve voor zover deze in de Akte zelve ligt besloten. Op deze grond reeds, afgezien van historische onjuistheden, was de Hoge Raad de mening toegedaan, dat de vrijheid van scheepvaart aan allen, die de Rijn bevaren, zonder onderscheid gewaarborgd wordt. Men kan er over twisten, of de woorden van genoemd artikel op zichzelf reeds voldoende duidelijk zijn, of dat zij, mede in verband met de overige bepalingen der Akte, nadere uitleg behoeven; doch in elk geval doet de interpretatie van de Hoge Raad aan de letter van art. I van de Akte van Mannheim het volste recht wedervaren⁶⁾.

Een argument voor de uitzondering van de binnenlandse vaart door eigen onderdanen is ook wel gezocht in de bepalingen der Akte van Mannheim met betrekking tot het Rijnschipperspatent. Volgens art. 15 van de Akte dient ieder, die de rivier bevaart over het grondgebied van meerdere oeverstaten, in het bezit te zijn van een Rijnschipperspatent, ten bewijze van zijn nautische vaardigheid. Uit het feit, dat dit patent niet vereist wordt voor schippers, die geen grensoverschrijdend verkeer bedrijven, heeft men wel willen afleiden, dat dit verkeer buiten de werkingssfeer der Akte valt. Het is evenwel de vraag, of deze louter technische bepalingen op zichzelf tot zulk een vergaande conclusie aanleiding vermogen te geven. Ook

⁵⁾ Zie Memorie van Antwoord op het wetsontwerp voor het vervoer van goederen met binnenschepen, ingezonden aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal dd. 21 Mei 1951, zitting 1950-1951, no 1776, blz. 4.

⁶⁾ Art. I van de Akte van Mannheim luidt: „La navigation du Rhin et de ses embouchures, depuis Bâle jusqu'à la pleine mer, soit en descendant, soit en remontant, sera libre aux navires de toutes les nations pour le transport des marchandises et des personnes, à la condition de se conformer aux stipulations contenues dans la présente Convention et aux mesures prescrites pour le maintien de la sécurité générale. Sauf ces règlements, il ne sera apporté aucun obstacle, quelqu'il soit, à la libre navigation”.

Kan ongefrankeerd
zonder nadere adres-
aanduiding worden
verzonden

ANTWOORDKAART

E.S.B.

ROTTERDAM
MACHTING Nr. 357

De ondergetekende bestelt bij:

De Wester Boekhandel, Nw. Binnenweg 331, Rotterdam

Telefoon 32076

Giro 18961

Woonplaats:

(In blokletters s.v.p.)

Naam:

de geschiedenis van art. 15 levert hiertoe geen grond; terwijl art. 42 van de Akte van Mentz uitsluitend patenten kende voor het bevaren van de gehele Rijn, heeft men in 1868 ook patenten voor gedeelten van de Rijn verkrijgbaar willen stellen, waarvoor uiteraard lichtere eisen konden gelden, zodat meer schippers aan de Rijnvaart konden deelnemen. Uit deze technische regeling alleen kunnen mijns inziens dan ook niet zonder meer conclusies van principiële aard worden getrokken⁷⁾.

Wellicht is een duidelijk antwoord op de hier behandelde

⁷⁾ Zie Hostie in *Receuil ADI 1929*, III blz. 151; Rijndocumenten II, blz. 110. De principiële wijzigingen, welke in Mannheim en Versailles in het rechtskarakter van het Rijnschipperspatent werden aangebracht, blijven in dit verband buiten beschouwing.

vraag dan ook niet te geven, en zijn voor de verschillende standpunten — en voor de nuances van deze standpunten — evenzovele argumenten pro als contra aan te voeren. Doch één ding schijnt mij vast te staan: hoe men ook moge denken over de stelling, dat een regionale verkeersregeling ten opzichte van zuiver plaatselijke belangen niet met de vrije Rijnvaart strijdig behoeft te zijn, in elk geval zal zulk een regeling alleen dan verdedigbaar geacht kunnen worden, indien zij zich bij voortdurend stelt op de grondslag, dat, met een variant op Shakespeare's *Koopman van Venetië* (III, 3) „the trade and profit of the river consisteth of all nations!”

Wassenaar.

Mr J. G. SAUVEPLANNE.

De ontwikkeling van de theehandel na de oorlog

Na het einde van de oorlog werd de taak van de „Combined Food Board”¹⁾ overgenomen door de „International Emergency Food Council”. De politieke ontwikkeling vormde echter de belangrijkste factor, welke de theemarkt heeft beïnvloed. India, Pakistan en Ceylon verkregen nl. een onafhankelijke status. Tot 1 Januari 1947 verplichtten de respectievelijke regeringen zich nog alle beschikbare thee aan het „Ministry of Food” af te leveren. In genoemde maand evenwel kwam hierin verandering. India en Ceylon gingen een politiek voeren met het oogmerk Calcutta en Colombo tot de belangrijkste theeveilingen ter wereld te maken. Het streven was hierbij gericht op het uitschakelen van Londen als centrale theemarkt, in elk geval als markt voor de thee, welke uit Groot-Brittannië geherëxporteerd werd. De veilingen te Calcutta en Colombo werden heropend. Als gevolg van de ontwikkeling staakte de „International Emergency Food Council” haar adviezen aan het „Ministry of Food” ten aanzien van de distributie van thee. Het centrale aankoopsschema en de distributieregeling kwamen hiermede te vervallen. Groot-Brittannië zelf evenwel bleef voortgaan met de centrale aankoop voor binnenlands verbruik. Het Britse Ministerie van Voedselvoorziening was echter niet meer de enige koper van Indiase en Ceylon thee. Het gevolg van de wijziging was, dat de prijs niet meer voor een groot deel werd bepaald door een monopolistvrager, maar door het vrije spel van de wereldconcurrentie.

Tegenover de macht van de koper plaatste zich de macht van de thans vrije productielanden. Prijsstijging is als gevolg van de gewijzigde constellatie niet uitgebleven. Groot-Brittannië, als belangrijkste koper, behield echter grote invloed. Daarbij kwam, dat dit land over een groot deel van de aanvankelijk schaarse scheepsruimte beschikte. In principe sloot het „Ministry of Food” met de producenten contracten af, doch de regeringen van India en Ceylon verschaften zich grote invloed bij de vaststelling van de voorwaarden. Men stelde het maximum kwantum thee vast, hetwelk Groot-Brittannië in bulk mocht aankopen en onderhandelde over de prijs. De regeling van het kwantum had tot doel te verzekeren, dat de veilingen te Colombo en Calcutta van een bepaalde aanvoer zouden zijn verzekerd. Het „Ministry of Food” nodigde op basis van de overeengekomen prijzen de ondernemingen uit thee aan te bieden. De producenten waren vrij op de uitnodiging in te gaan of hun producten ter veiling aan te voeren. De keus werd voor een belangrijk deel bepaald door de verwachte prijsontwikkeling op de veilingen en de prijs geboden door het „Ministry of Food”. Tussen de operaties van de „bulk buying” en de vrije veilingen ont-

stond een wisselwerking. In 1949 bijv. liet het prijsbeloop op de veilingen zich minder gunstig aanzien. De ondernemers boden een groot deel van hun oogst aan de Britse Regering aan. Als gevolg hiervan verwachtte men op de veilingen een verminderd aanbod, waardoor de prijzen daar sterk aantrokken. De prijsstructuur behield een kunstmatig karakter, zowel wat betreft de prijzen geboden door het „Ministry of Food” als de prijzen op de veilingen, dit laatste omdat op deze veilingen de grootste koper niet als zodanig optrad.

Tot aan de heropening van de Londense theeveilingen was de situatie wat betreft de voorziening in de Britse behoeften dus gekarakteriseerd door Britse regeringsaankopen in bulk rechtstreeks bij de producenten met grote invloed van de regeringen van India en Ceylon. De overige landen voorzagen zich voornamelijk op de veilingen te Colombo en Calcutta, en na het begin van het langzame herstel van de productiecapaciteit van Indonesië, op de markt te Djakarta.

De theemarkt in Nederland.

Sedert 1939 was de buitenlandse theehandel in ons land een aangelegenheid van de Overheid. Na het uitbreken van de oorlog had uiteraard geen aanvoer meer plaats. Voor zover niet door de bezetter in beslag genomen, kwam de opgeslagen thee in de eerste jaren van de oorlog in distributie. Eerst in de tweede helft van 1945 herstelde zich de geregelde aanvoer. De ontwikkeling van de theemarkt in ons land heeft zich bewogen van een algehele binding naar steeds grotere vrijheid. In grote trekken verliep deze ontwikkeling als volgt²⁾.

Aanvankelijk werd, evenals in Groot-Brittannië, de aanvoer centraal van overheidswege geregeld. Het Aan- en Verkoop Bureau van Akkerbouwproducten verzorgde de aankoop, sloeg de thee op bij de Pakhuismeesteren van de Thee te Amsterdam en deed deze door de Theecentrale, een door de Vereeniging van Thee-Importeurs te Amsterdam opgericht lichaam, verkopen. In 1945 en 1946 werd door het „Ministry of Food” te Londen aangevoerde en daar ter plaatse gemengde thee, gekocht. In laatstgenoemd jaar ging men ook over tot aankoop van originele Brits-Indische, Ceylon- en Afrika-thee. In verband met de ontwikkeling op de wereldmarkt werd sedert 1947 rechtstreeks in de productielanden gekocht.

Een belangrijk feit in de ontwikkeling vormt de heropening in Augustus 1946 van de Amsterdamse theemarkt. Veilingen vonden aanvankelijk niet plaats. In plaats hiervan werd een toewijzingssysteem toegepast, waarbij de kopers bij toerbeurt in volgorde van een bij loting aangewezen nummer, hun eigen keuze konden bepalen.

¹⁾ Zie ons vorig artikel: „De ontwikkeling van de theehandel voor en tijdens de oorlog” in „E.-S.B.” van 5 September 1951, blz. 665.

²⁾ Zie ook de verslagen van de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Noord-Holland, 1945 en volgende jaren.

De basis van de toegewezen hoeveelheid werd eerst gevormd door de aankopen vóór de oorlog, later op grond van de ingeleverde distributiebonnen. De prijzen werden door de Regering vastgesteld. Van belang is voorts op te merken, dat de kopers verplicht werden gebruik te maken van de diensten van de geautoriseerde themakelaars.

In 1948 vond uitbreiding van de vrije handel plaats. Het Voedselvoorzienings-Import Bureau gaf aan de handelaren en verpakkers toestemming zelfstandig te Djakarta thee te kopen en deze aan het V.I.B. aan te bieden. De volgende stap was het herstel onder beperkende bepalingen van de vrije veilingen van Java- en Sumatra-thee. Om dit mogelijk te maken gaf het Hoofdbedrijfschap voor Akkerbouwproducten, uitsluitend aan verpakkers, aankoopvergunningen voor deze veilingen. Handelaren waren uitgesloten, zodat voor buitenlandse rekening niet kon worden gekocht. Verpakkers kregen voorts toestemming voor eigen gebruik uit voorraad bij transitohandelaren of rechtstreeks te Djakarta en in India en Ceylon aan te kopen, een figuur, welke overigens vóór de oorlog slechts zelden voorkwam³⁾. Voor de verpakkers werden in beperkte mate deviezen beschikbaar gesteld. Op 1 Januari 1949 tenslotte werd de rantsoenering van thee opgeheven.

Op de aanvoer van thee in Nederland in vergelijking met vóór de oorlog werpen onderstaande cijfers enig licht⁴⁾:

	Aanvoer		Invoer tot verbruik		Weder-uitvoer	
	1.000 kg netto	waarde × f 1.000	1.000 kg netto	waarde × f 1.000	1.000 kg netto	waarde × f 1.000
1939	13.456	14.216	13.204	13.818	2.419	2.571
1949	11.764	46.817	7.677	29.702	4.827	19.298
1950	15.265	69.957	8.999	41.005	4.736	21.902

Deze cijfers laten zien, dat de in 1949 aangevoerde hoeveelheid thee reeds dicht het in 1939 bereikte peil naderde. Hieruit mag men niet de conclusie trekken, dat de markt te Amsterdam thans weer de omvang van vóór de oorlog heeft bereikt. Vóór de oorlog kwam 80 pCt van de in ons land aangevoerde thee door bemiddeling van de Amsterdamse veiling aan de markt. In 1949 was dit percentage nog slechts 30⁵⁾. Men mag aannemen, dat dit in verband staat met het feit, dat de aanvoer van Java- en Sumatra-thee nog niet het peil van vóór de oorlog heeft bereikt. Een factor, welke tevens een rol kan spelen, betreft de pogingen van de productielanden de afscheephavens tot veilingcentra te maken. Zou deze politiek succes hebben, dan zal dit tot verzwakking van de Europese veilingen leiden. De doorvoerhandel behoeft hier echter niet door te worden aangetast, zoals uit bovenstaande cijfers trouwens naar voren komt.

De theemarkt te Londen.

Sedert het einde van de oorlog ziet de handel te Londen reikhalzend uit naar het ogenblik, waarop de vrije thee-handel mogelijk zou worden. Eerst aan het einde van het vorige jaar trof men voorbereidingen tot herstel van de Londense markt. De Britse handel kreeg toestemming zelfstandig in Azië thee in te kopen. De opening van de veiling volgde 16 April jl. Van een volkomen vrije markt mag men nog niet spreken. Immers, de Britse Regering handhaaft een subsidieregeling, gebonden consumentenprijzen en de rantsoenering. India en Ceylon schijnen voorlopig ten hoogste bereid toestemming tot uitvoer van thee ten verkoop te Londen te geven voor een hoeveelheid ongeveer gelijk aan die, welke door middel van bulkaankopen werd verkregen.

De drang tot herstel van de markt is in handelskringen al jarenlang zeer sterk. De Regering echter heeft deze lang weerstaan. In het raam van de economische politiek

werd het verbruik van thee door rantsoenering beperkt, de prijs geregeld en door subsidiëring beneden de wereldmarktprijs gehouden. In deze politiek paste naar de mening van de Regering een centrale aankooppolitiek in de vorm van aankopen in bulk. Zonder ten volle te treden in de beoordeling van deze politiek moet hier naar voren worden gebracht, dat productie en consumptie sedert het uitbreken van de oorlog niet in evenwicht waren. Schepping van een vraagmonopolie bood een weerstand tegen de prijsstijging, welke anders zonder twijfel onmiddellijk zou zijn ingetreden. Hiertegenover staan de nadelen, zoals de ongunstige invloed op de kwaliteit, grote kunstmatigheid in de prijsvorming en de starheid, inhäerent aan veel overheidsbemoeiing, enz.

De Regering achtte de tijd gekomen de gedurende 11 jaar gevoerde politiek te wijzigen. De vraag rijst echter, of in verband met de plannen van India en Ceylon Londen weer dezelfde positie zal kunnen gaan innemen als weleer. De kwestie is dus, of de centralisatie weer de overhand zal krijgen boven de reeds vóór de oorlog werkzame, doch nadien versterkte, geografische decentralisatielanden. Bij beantwoording van deze vraag moet worden vooropgesteld, dat het moeilijk zo niet onmogelijk is de toekomst te voorspellen. Deze voorspelling zou misschien met enig succes zijn te geven wanneer een vrije markt zou worden geschapen, welke de functie van arbiter van wereldwaarderingen onbelemmerd zou kunnen uitoefenen. Hier mag echter thans niet van worden uitgegaan. De economische politiek, in het bijzonder van de belangrijkste productielanden, zal de structuur, die bij vrijheid zou ontstaan, doorkruisen. Daarbij komt, dat men de situatie niet alleen voor de huidige omstandigheden zou moeten bezien, maar ook voor die, waarbij vraag en aanbod in evenwicht zijn of wellicht overproductie bestaat. Hierbij dient men te bedenken, dat de wereldvraag naar thee tamelijk onelastisch is. Een betrekkelijk kleine toeneming van de productie kan schaarste in overvloed doen omslaan.

In een tijd van schaarste is de positie van de productielanden sterk. Dit heeft deze landen in de achter ons liggende jaren in staat gesteld tot voor kort hun mededanking aan het herstel van de Londense veilingen te onthouden. Deze is echter onontbeerlijk, o.a. omdat de werkvoorraden in Londen te klein waren om tot een vrije veiling te komen. Naarmate het genoemde evenwicht tot stand komt, hetgeen het „International Tea Committee” in het lopende jaar verwacht⁶⁾, verschuiven de machtsverhoudingen. Dit is waarschijnlijk een belangrijke reden, dat in de houding der productielanden een wijziging is gekomen. De factoren, welke bij het hier gestelde probleem een rol spelen, zijn vele. Sommige zijn onzeker, hetgeen de taak zo zeer bemoeilijkt, dat onderstaande beschouwing onder voorbehoud wordt gegeven. Wij zullen een aantal factoren bespreken zonder dat wij er zeker van zijn, volledig te zijn.

In ons vorige artikel gaven wij een aantal factoren ter verklaring van het ontstaan van de Westeuropese markten. Een aantal van deze factoren blijft werkzaam en zal de handel o.a. naar de Britse hoofdstad trekken. Londen beschikt nog steeds over een goede technische outillage, grote vakkennis en een klimaat, dat opslag zonder aanmerkelijk kwaliteitsverlies mogelijk maakt. In dit alles delven de Aziatische markten het onderspit. Op de markten in Azië zijn de opslag- en verwerkingsruimten (ruimte, waar de thee wordt klaar gemaakt voor inspectie, monster trekking, verkoop en levering) nog geenszins voldoende⁷⁾. Het apparaat der primaire markten is onvoldoende om een oogst snel te verwerken. Dit kan tot scherper prijsfluctuaties leiden dan in Londen gebruikelijk was, welke markt als reservoir

³⁾ Het Financieel Dagblad, 22 Juli 1948.

⁴⁾ Cijfers ontleend aan het Verslag over 1949 van de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Noord-Holland, blz. 370.

⁵⁾ Jaarverslag Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Zuid-Holland, 1949, blz. 300.

⁶⁾ Latere berichten doen, echter twijfel rijzen; zie „The Economist” van 21 April 1951, blz. 949.

⁷⁾ J. D. Ewing, „Tea and Coffee Trade Journal”, Februari 1949, blz. 32.

dienst deed en een stabiliserende invloed op de prijzen uitoefende. Dit vormt een der meest krachtige factoren tegen de ontwikkeling van Calcutta en Ceylon als wereldmarktplaatsen. Er wordt echter aan de verbetering gewerkt. In totaal was in 1938/1939 891.000 sq. ft. opslagruimte ter beschikking, welke in 1947/1948 tot 1.450.000 sq. ft. was uitgebreid. De bestaande vemen zijn echter ten dele van een tijdelijk karakter en verspreid over de haven-terreinen, waardoor oponthoud en grotere kosten voor de behandeling van de thee ontstaan. De bouw van een modern veem zou noodzakelijk zijn, doch de daaraan verbonden investeringen zijn hoog, zodat men hiertoe niet gemakkelijk komt⁸⁾.

De beschikking over een aan hoge eisen beantwoordende opslagruimte is in het bijzonder in tropische gebieden van groot belang. Immers, wanneer deze onvoldoende is ontstaat door de vochtige warme atmosfeer een snel dalende kwaliteit met als gevolg een slechte prijs voor de producenten. De betekenis van de opslag stijgt wanneer de afzet stopt, hetgeen in de toekomst ongetwijfeld wel eens het geval zal zijn. Is dan geen behoorlijke opslagplaats aanwezig, dan komt dit op grote verliezen te staan. De Londense markt bood vroeger dan ook een zeker mate van elasticiteit.

Wat betreft de vakkennis en de aanwezigheid van terzake kundige makelaars e.d. voldoet Londen aan hogere eisen dan Calcutta of Colombo. De grote theefirma's in de wereld schijnen echter hun vertegenwoordiging in laatstgenoemde plaatsen uit te breiden of er zich te vestigen⁹⁾. Het feit, dat de Londense markt gesloten was, heeft vele landen, o.a. ons land, gedwongen zich op de markten te Calcutta en Colombo te begeven.

Op de markt te Londen werd een groot aantal variëteiten van thee aangeboden, afkomstig van vele productiegebieden. In Calcutta en Colombo is men gebonden aan de soorten, welke het land oplevert. De keuze is derhalve beperkter, hetgeen voor de kopers een nadeel kan opleveren, vooral omdat zij uit verschillende soorten thee een melange samenstellen. De organisatie te Londen stelde voorts ook een groot aantal kleinere kopers in de gelegenheid ter markt te komen en zich van thee te voorzien. De vraag is, of Calcutta en Colombo even gemakkelijk voor de kleine kopers toegankelijk zijn. Het nadeel geldt eveneens voor verkopers, omdat de markt bij geografische decentralisatie minder ruim is, hetgeen op de hoogte der prijzen van invloed kan zijn. Hier staat echter tegenover, dat de producenten, wanneer zij hun producten naar de veilingen van Calcutta en Colombo sturen, eerder over de opbrengst beschikken dan bij veiling te Londen.

De nationale factor heeft, zoals wij naar voren brachten, in het verleden bij de vestiging van de markten in West-Europa een rol gespeeld. De mogelijkheid, dat in de toekomst inheems kapitaal en leiding voor de productie van tropische, in het bijzonder Aziatische goederen, grotere betekenis zal krijgen, is niet denkbeeldig. In dat geval zou de zetel der onderneming in het productieland komen te liggen. Een speciale band met West-Europa bestaat dan niet meer.

Een belangrijke, wellicht de belangrijkste factor, is het bestaan van een grote consumptie in Groot-Brittannië, een omstandigheid, welke zonder veel twijfel van blijvende betekenis zal zijn. Dit zal ook in de toekomst de grootste steun voor de positie van Londen blijven.

De opening van de Londense veiling is slechts een eerste, zij het een belangrijke stap naar de algehele vrijheid. Rantsoenering, subsidiëring en gebonden detailprijzen blijven voorlopig de vrijheid beperken. De

vraag rijst, of dit in overeenstemming is te brengen met de eisen, welke een veiling stelt. Wat de door de Britse Regering vastgestelde detailprijs betreft, ligt de moeilijkheid niet zozeer in het feit, dat deze prijs star is, omdat ook vóór de oorlog de consumentenprijs slechts betrekkelijk weinig beweging vertoonde. De moeilijkheid schuilt enerzijds in het feit, dat de bestaande prijs wellicht te laag is om de kopers op de veilingen in staat te stellen voldoende hoog te bieden. Zouden de biedingen niet hoog genoeg kunnen zijn, dan zou het gevolg zijn, dat er een onvoldoende hoeveelheid thee naar Londen zou komen. Een bezwaar, dat eveneens van invloed kan blijken te zijn, betreft het kunstmatig karakter van de huidige prijzen. De Britse consumptieprijs berust op de door de Regering betaalde prijs aan de producenten, welke weer gebaseerd is op de basisprijzen in 1936/1938. Ook de prijzen op de veilingen te Calcutta en Colombo zijn kunstmatig, omdat de grootste verbruiker niet op deze veilingen verscheen. Men is in Londense kringen echter optimistisch en verwacht, dat de variaties in prijs in verband met kwaliteitsverschillen voldoende zijn om een werkelijke markt te scheppen. Voorts meent men als belangrijkste gevolg te mogen verwachten, dat de kwaliteit der door de consumenten te kopen thee zal worden verbeterd. Verwacht wordt, dat de heropening van de Londense veiling de plantages, welke betere kwaliteiten produceren, hogere prijzen zullen verschaffen dan die betaald door het „Ministry of Food”, prijzen, die meer de voorkeur van de consumenten weergeven dan die berekend door het „Ministry of Food”. Door „bulk-buying” is de prijspreiding geringer geworden.

De moeilijkheid van de subsidiëring heeft men opgelost door de subsidies aan de makelaar uit te betalen. De koper betaalt dus de prijs verminderd met de subsidie, de verkoper krijgt de veilingprijs, d.i. de kopersprijs vermeerderd met de subsidie.

Conclusie.

Na het bovenstaande kan onze conclusie kort zijn. Het blijkt immers, dat Londen zowel voor kopers als voor verkopers nog vele voordelen biedt. Nu de mogelijkheden weer open staan, mag men verwachten, dat alle partijen zich deze zullen trachten te verwerven. Voor de afzet in Groot-Brittannië zelf zal Londen zonder veel twijfel een belangrijke markt blijven. In de geschiedenis is al meer gebleken, dat het ontstaan van marktplaatsen in de productiegebieden de positie van Westeuropese markten wel heeft verzwakt, maar niet heeft te niet gedaan. Voor andere landen, zoals Australië, Verenigde Staten, Canada enz. zullen de markten in Azië waarschijnlijk echter van grotere betekenis worden dan vroeger, een ontwikkeling, welke door de Regeringen van India en Ceylon met alle middelen zal worden gestimuleerd.

Hilversum.

C. D. JONGMAN, ec.drs.

INGEZONDEN STUK

Statistische bepaling van de ontwikkeling van de Nederlandse ruilvoet

Dr Ph. J. Idenburg, te 's-Gravenhage schrijft ons:

Het in „E.-S.B.” van 22 Augustus jl. gepubliceerde artikel van F. J. Clavaux over bovengenoemd onderwerp geeft mij aanleiding tot enkele korte opmerkingen.

1. De heer Clavaux meent te kunnen aantonen, dat de algemene Paasche-prijnsindices van de uitvoer niet bruikbaar zijn voor het door hem gestelde doel en maakt ten-einde dit aan te tonen gebruik van cijfers betreffende de landbouwexport, welke met opzet door mijn Bureau niet

⁸⁾ „Development of Calcutta as a world market”, „Indian Finance”, 22 Januari 1949.

⁹⁾ Jaarverslag van de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Zuid-Holland, 1949.

gepubliceerd worden om onjuist gebruik te voorkomen.

2. Voor een studie van de ontwikkeling van de ruilvoet moet de seizoeninvloed zoveel mogelijk worden uitgeschakeld; dit doet men door het berekenen van de trend. De heer Clavaux meent, dat zulks moet geschieden door toepassing van het Laspeyres wegingssysteem, met als consequentie het invoeren van constante prijzen voor artikelen, die in bepaalde maanden in het geheel niet uitgevoerd worden, hetgeen in de landbouwsector zeker geen uitzondering is. Indien bepaalde artikelen uit de in- of uitvoer verdwijnen, blijven zij op het prijsindexcijfer volgens Laspeyres toch een grote invloed uitoefenen.

3. Het oude en moeilijke probleem Paasche of Laspeyres met de voor- en nadelen aan elk van deze wegingssystemen verbonden — voor- en nadelen, welke vaak nog afhankelijk zijn van de doelstelling — is ingewikkelder en ook anders dan door de schrijver voorgesteld. Thans is hij van de Scylla op de Charibdis gestoten.

4. Het schijnt nog niet algemeen bekend te zijn, dat totaalcijfers bruikbaar kunnen zijn, terwijl zulks nog niet geldt voor de deelcijfers. Deze statistische waarheid wordt in ieder geval verwaarloosd, wanneer men de onbruikbaarheid van totaalcijfers tracht te bewijzen door de onbruikbaarheid van deelcijfers aan te tonen.

5. In het artikel is bovendien unit-value index ten onrechte gelijk gesteld met Paasche-index. Men heeft ook unit-value Laspeyres-indices. Unit-value (= waarde per eenheid) zegt iets over de prijsbepaling, Paasche over de weging. Dat ook de prijsbepaling in verband met de doelstelling van belang kan zijn, is de schrijver kennelijk ontgaan.

6. Uit het artikel blijkt duidelijk, dat een nadere behandeling van genoemde problemen noodzakelijk is. In een volgende aflevering van de „Statistische en Econometrische Onderzoekingen” zal daarom wederom een beschouwing aan de samenstelling van deze cijfers en hun bruikbaarheid voor de bepaling van de ontwikkeling van de ruilvoet gewijd worden.

Ik hoop dusdoende onjuist gebruik en, ten gevolge daarvan onvruchtbare, kritiek op onze gegevens te voorkomen.

Naschrift.

Naar aanleiding van de reactie van de heer Idenburg op mijn artikel in „E.-S.B.” van 22 Augustus jl. moge ik enkele korte opmerkingen maken.

Ad. 1. Het is niet duidelijk waarom de prijsindices voor de landbouwexport, welke voor 50 pCt het totale exportprijsbeloop bepalen, gemakkelijk onjuist gebruikt zouden worden. T.a.v. het totale beloop bestaat hiervoor blijkbaar geen vrees.

Ad. 2. Het uitschakelen van seizoensinvloeden door middel van een trend heeft het bezwaar, dat geen recent inzicht kan worden verkregen. Waar de seizoenfluctuaties zich nl. in een jaarperiode afspelen zullen de resultaten van een trendberekening steeds een vertraging te zien geven van 6 maanden. Dit nu past niet in de eerder geponeerde doelstelling t.w.: inzicht in het beloop van de ruilvoet op korte termijn. Er zijn inderdaad bezwaren verbonden aan het gebruik van het Laspeyres-wegingsysteem t.a.v. die artikelen, waarvan geen in- of uitvoer in een bepaalde periode plaatsvindt; voor het nagestreefde doel zijn deze bezwaren echter minder geteld, dan die verbonden aan de Paasche-indices. Immers, het constant houden van de prijzen voor de betrokken artikelen trekt het beeld niet scheef, doch heeft alleen een nivellerende invloed op de totale prijsfluctuaties per maand. Hiermede wordt dus een soortgelijk effect bereikt als bij een trendberekening.

Ad. 3. Het lag niet in de bedoeling en was ook niet wel doenlijk om in het bestek van een artikel de gehele problematiek Paasche-Laspeyres te belichten. Volstaan

werd met een beknopte vermelding van die aspecten, die voor de onderhavige analyse van belang werden geacht. De Charibdis leek ter bereiking van het gestelde doel nog het meest aantrekkelijk.

Ad. 4. Inderdaad behoeven deelcijfers in het algemeen een geringere nauwkeurigheid dan totaalcijfers. Indien een deelcijfer echter voor de helft het totaalcijfer bepaalt, mag dit toch zeker niet als onbruikbaar worden beschouwd. Eventuele onnauwkeurigheden in zulk een deelcijfer manifesteren zich immers naar rato in het daaruit afgeleide totaalcijfer. Indien men een cijfer, hetwelk voor 50 pCt het totaalcijfer bepaalt nog als deelcijfer qualificeert lijkt de geponeerde „statistische waarheid” moeilijk houdbaar.

Ad. 5. De door de heer Idenburg gemaakte opmerking over het verkeerde gebruik van de term „unit value indices” wordt onderschreven. Het hieraan inhaerente bezwaar met betrekking tot de prijsbepaling (gemiddelde prijs per statistische positie) geldt uiteraard in beide gevallen.

De aangekondigde beschouwing in „Statistische en Econometrische Onderzoekingen” over het onderhavige onderwerp wordt met belangstelling tegemoet gezien. Voorshands wordt echter geen aanleiding gevonden om de in het voornoemde artikel geponeerde mening te herzien.

Rotterdam.

F. J. CLAVAUX.

BOEKBESPREKING

Dr E. J. TOBI en Drs A. W. LUYCKX: *Herkomst en toekomst van de middenstand*. Een studie over de beroepsmobiliteit in de middenstand. A. J. G. Streng-holt's Uitgeverij N.V., Amsterdam 1950, 192 blz.

Tezamen met Drs Luyckx, secretaris van de hoofdgroep Ambacht, heeft de bekende schrijver over middenstandsproblemen, Dr Tobi, een studie gepubliceerd onder bovenstaande titel. Deze studie is voortgekomen uit een zekere mate van ongerustheid, die er zowel bij de schrijvers als ook bij andere middenstandskundigen bestaat over de toekomst van de middenstand. Het onvoldoende standsbesef, dat bij deze maatschappelijke groep leeft en dat blijkt uit de geringe belangstelling voor organisatie, vakopleiding enz. en voorts ook de betrekkelijk slechte economische resultaten, die zij behaalt, gaven voldoende reden voor een dergelijke ongerustheid, maar zo als zo dikwijls het geval is, ontbraken ook op dit terrein de exacte gegevens, welke nodig zijn om een gefundeerd oordeel te vellen. Niets was bekend over het milieu, waaruit de middenstander afkomstig is, noch over het percentage der kinderen uit middenstandsgesinnen, dat het beroep van de vader kiest. Het zelfde gold ten aanzien zowel van de leeftijden der huidige middenstanders als van de leeftijden der door hen gedreven zaken enz. Op deze en dergelijke vragen hebben de auteurs nu een concreet antwoord willen geven. In het voetspoor van Prof. v. Heek hebben zij een mobiliteitsonderzoek ingesteld onder een kleine 1.800 middenstanders, dat om verschillende redenen de aandacht verdient. In de eerste plaats uit de aard der zaak door de verrijking van onze kennis, die het heeft gebracht, maar in de tweede plaats niet minder om de wijze, waarop het is uitgevoerd en die van methodologisch standpunt interessant is.

Bij het onderzoek is gebleken, dat 38 pCt van de onderzochte middenstanders minder dan f 2.500 en 78 pCt minder dan f 5.000 inkomen per jaar uit hun bedrijf verkregen. Slechts 2 pCt had een inkomen van meer dan f 10.000 per jaar. Deze cijfers behoeven niet geheel exact te zijn, omdat ze met behulp van de voor elke branche geldende gemiddelde bruto-winstpercentages zijn afgeleid uit de bij de hoofdgroep Ambacht resp. de bedrijfsgroep Detail-

handel aanwezige omzetgegevens; ze laten echter wel zien, dat het merendeel der middenstanders een inkomen heeft, dat niet of slechts weinig uitgaat boven de inkomens der handarbeiders.

Rond een kwart van de middenstanders heeft vroeger een ander beroep uitgeoefend en wederom ruim de helft van deze groep kwam uit een beroep, dat maatschappelijk lager stond dan het huidige.

De inkomensverdeling van hen, die vroeger een ander beroep uitoefenden (onverschillig of dit hoger of lager gerangschikt was), is ongunstiger dan die van de overige middenstanders.

De helft van de middenstanders is afkomstig uit niet-middenstandsgezinnen. De helft van deze laatste groep is op de maatschappelijke ladder gestegen, d.w.z. hun vaders oefenden een beroep uit, dat lager gewaardeerd werd dan dat van middenstander.

De hier geciteerde uitkomsten vormen slechts een klein deel van hetgeen in de publicatie van de heren Tobi en Luyckx te vinden is. Ik ga hier opzettelijk voorbij aan de belangwekkende verschillen, die qua vakopleiding, traditie en penetratiemogelijkheid bestaan tussen de vertegenwoordigers van het ambacht en die van de handdrijvende middenstand, aan de toekomstplannen van de zonen der middenstanders, de beroepsmobiliteit van hun broers en verschillende andere onderwerpen, die ter sprake worden gebracht. De bovenstaande resultaten zijn echter niet uitsluitend geciteerd om de lezer een indruk te geven van het vele, dat door de auteurs is gepresteerd, maar ook omdat zij juist deze uitkomsten beschouwen als symptomen van een economische verzwakking van de middenstand. Deze uitspraak waag ik in haar algemeenheid te betwijfelen. Natuurlijk spreekt het vanzelf, dat betere economische resultaten, c.q. een gunstiger inkomensverdeling de middenstand in een sterkere positie zou plaatsen, maar ik ben er niet van overtuigd, dat de middenstand deze positie vroeger bezeten heeft. Exacte gegevens hieromtrent ontbreken, maar ook enige decennia geleden zijn er ongetwijfeld naast het bekende type van de degelijke en gezeten vertegenwoordiger van deze groep verscheidenen geweest, wier bedrijf als „randbedrijf” diende te worden beschouwd.

Penetratie in de middenstand, vooral uit lagere rangstanden, achten de schrijvers gevaarlijk. Wel juichen zij de stijging als zodanig toe, doch zij vrezen er een verzwakking van, omdat de nieuwe middenstanders als regel niet kapitaalkrachtig zullen zijn. Mij lijkt dit bezwaar minder groot. Zij, die zich weten op te werken, zijn gewoonlijk niet de slechtsten. Ik acht ook de ongunstiger inkomensverdeling dezer personen geen bewijs voor de achteruitgang. Zij laat slechts zien, dat de nieuwkomers het (aanvankelijk) niet zo gemakkelijk hebben. Mijn voornaamste argument is echter het volgende. De Nederlandse bevolking is in de achter ons liggende periode met ca 30 pCt in één generatie toegenomen en de middenstand is vermoedelijk nog sneller gegroeid. Hieruit alleen volgt reeds, dat een tamelijk krachtige penetratie noodzakelijk is en het lijkt mij dan wenselijker, dat deze uit lagere standen komt dan uit hogere. Het is mogelijk, dat de snelle groei op zich zelf een gevaar inhoudt en daarom ben ik het met de schrijver eens, dat uitwassen, zoals in de crisis van de jaren dertig optraden, vermeden moeten worden en dat de vestigingswet Kleinbedrijf in dit opzicht zeer rijk heeft gewerkt.

Ook als men van mening is, dat niet alle gezinnen, die door de schrijvers getrokken worden, steunen op het door hen verzamelde materiaal, dan toch zal men moeten toegeven, dat hun werk belangrijk is. Voor de middenstandsorganisaties vormen de resultaten een waardevolle bron en veel van wat thans nog twijfelachtig schijnt zal bevestigd of verworpen kunnen worden als dit onderzoek wordt gevolgd door soortgelijke studies voor andere groepen in de samenleving.

Thans nog enkele opmerkingen over het onderzoek zelf. Het spreekt vanzelf, dat dit verricht moet zijn voor een steekproef uit de middenstandsbevolking, maar belangrijk is dat deze steekproef zo zorgvuldig gekozen is. Als „universum” is gebezigd de massa bestaande uit de carthoeken van de hoofdgroep Ambacht en de bedrijfsgroep Detailhandel. Weliswaar was men hierdoor gebonden aan wat door deze organisaties tot de middenstand wordt gerekend, maar in de eerste plaats dekt dit begrip zich zeer goed met datgene waar ook in het spraakgebruik onder middenstand wordt verstaan en bovendien is het beschikken over een goed gedefinieerd universum van onschatbare waarde.

Uit dit universum is een steekproef getrokken, die groot genoeg was om aan de gestelde nauwkeurigheidseisen te voldoen. De berekening leerde, dat de omvang ca 1.700 personen diende te bedragen. Deze steekproef is gestratificeerd getrokken, d.w.z. er is voor gezorgd, dat elke branche naar rato van haar grootte was vertegenwoordigd. Bovendien zijn correcties aangebracht voor het feit, dat sommige bedrijven in beide carthoeken voorkwamen. Een dergelijke steekproef geeft een goede garantie, dat zij een representatief beeld van het gehele universum oplevert.

De uitgekozen middenstanders zijn geïnterviewd door enquêteurs van een speciaal op dit terrein werkzaam instituut (De Nederlandse Stichting voor Statistiek), waardoor zowel bereikt wordt dat een hoog percentage antwoorden wordt verkregen als ook antwoorden van goede kwaliteit. In feite werden 2.000 personen benaderd en 1.774 gaven een bruikbaar antwoord. Uiteraard kan de 11 pCt weigeraars een kleine systematische fout introduceren.

Om de mobiliteit te kunnen meten hebben de schrijvers een eigen „maatschappelijke ladder” samengesteld. Daartoe hebben zij aan een honderdtal personen een beroepenlijst voorgelegd en ieder verzocht elk der beroepen een van 0 tot 4 variërend rangcijfer toe te kennen. Elk beroep verkreeg zo een score, die van 0 tot 400 kon variëren. Vervolgens werden de beroepen naar deze score gerangschikt.

Hoewel de schrijvers zich in het algemeen goed gerealiseerd hebben, dat het werken met steekproeven slechts tot resultaten met een beperkte nauwkeurigheid kan leiden, hebben zij zich toch onvoldoende gerealiseerd, dat ook de zojuist beschreven ladder aan tamelijk grote onnauwkeurigheden onderhevig is. Ik zie nu maar af van de principiële vraag, of het geoorloofd is de kwalificaties van verschillende personen bijeen te tellen. Een betere methode lijkt mij niet te bestaan en als men de constructie van de ladder niet geheel op wil geven is er eigenlijk geen andere weg. Maar dan toch is de score, die wordt vastgesteld een steekproefresultaat. Men kan zich voorstellen, dat de juiste score zou ontstaan door enquëtering van alle Nederlanders en nu beperkt men zich tot een steekproef van 100 (zij het ook dat deze qua beroepen vrij goed verdeeld is). Zouden alle Nederlanders een bepaald beroep op dezelfde wijze kwalificeren, dan was er geen moeilijkheid, doch uit de resultaten die de schrijvers publiceren blijkt dat de verschillen in feite vrij groot zijn. Voor de meeste beroepen is de standaarddeviatie van de score ca 70. Voor een steekproef van 100 betekent dit, dat een score heel goed een fout kon vertonen (d.w.z. kan afwijken van het ideale gemiddelde) met een bedrag dat naar boven resp. naar onderen maximaal 15 is. Het verschil tussen twee beroepen kan gemakkelijk 20 punten fout zijn. In dit licht bezien wordt de „natuurlijke” indeling van de ranglijst in 9 groepen, die de auteurs vinden, wel wat onzeker.

Nog op enkele andere punten ontmoet men soortgelijke twijfelachtige conclusies. Op blz. 79 wordt gesteld, dat de gemiddelde leeftijd van automobielherstellers (41 jaar),

detailhandelaren in vis (42 jaar) en van enkele andere beroepen vrij laag is. De gemiddelde leeftijd van alle in het onderzoek betrokken middenstanders is nl. 47 jaar. Gezien echter de grote spreiding, die dit gemiddelde uiteraard vertoont en rekening houdend met het betrekkelijk kleine aantal onderzochte gevallen in sommige branches kan men berekenen dat de meeste van deze verschillen statistisch niet verantwoord zijn. Ook op blz. 99 bij de bespreking van de gemiddelde leeftijd, waarop de zaak wordt overgenomen, is de significantie twijfelachtig. Hetzelfde geldt voor de verschillen in de graad van continuïteit, die bij verschillende godsdiensten worden gevonden.

Ook buiten het terrein van de steekproeven zijn enkele statistische lapsus te vermelden. Op blz. 81 wordt opgemerkt, dat het percentage ongehuwde middenstanders gering is en ter vergelijking wordt gewezen op het analoge percentage voor de gehele mannelijke bevolking van 20 jaar en ouder, omdat de middenstanders practisch alle ouder dan 21 jaar zijn. Hierbij is echter vergeten, dat de leeftijdsopbouw voor beide groepen totaal verschillend is. Een juiste vergelijking zou tot een veel kleiner verschil leiden, omdat het percentage ongehuwden onder de gehele bevolking natuurlijk het hoogst is voor de jaren onmiddellijk boven 20 jaar, die in het middenstandsonderzoek vrijwel geheel ontbreken.

Op blz. 83 wordt gezegd, dat de gemiddelde gezinsgrootte der middenstandsgezinnen groter is dan voor de gehele bevolking. Ook hier speelt het verschil in leeftijdsopbouw een rol en bovendien het feit, dat in het onderzoek alle kinderen zijn meegeteld, bij de gezinstelling alleen de inwonende kinderen.

Als laatste punt wil ik wijzen op de komisch aandoende uitspraken op blz. 69 en 70, waar wordt verzekerd, dat de steekproef altijd tot het meest waarschijnlijke resultaat leidt! Hier heeft vermoedelijk de gewoonte om betrouwbaarheidsintervallen meestal symmetrisch rond de gevonden waarde te kiezen de auteurs parten gespeeld.

De gesignaleerde onjuistheden zijn echter niet aangehaald om afbreuk aan de waarde van de studie te doen. Integendeel, de auteurs hebben steeds er naar gestreefd geen conclusies te trekken, die statistisch niet verantwoord zijn en zij zijn daarin beter geslaagd dan in vele soortgelijke sociografische studies het geval is. Juist daarom leek het mij wenselijk enkele punten, die aan hun aandacht ontsnapt zijn, te onderstrepen.

Heemstede.

P. DE WOLFF.

AANTEKENING

De positie van Nederland in de wereldhandel

Ter inleiding van de 57ste Jaarbeurs, die op Dinsdag jl. werd geopend, heeft Mr J. Milius, Directeur van de Koninklijke Nederlandsche Jaarbeurs, op Vrijdag 7 September jl. zijn gebruikelijke rede gehouden voor de vertegenwoordigers van de binnen- en buitenlandse pers, met als „Leitmotiv”: „De vloed komt op, de bakens moeten worden verzet”. Na te hebben vastgesteld, dat er, na een tijd van vlot verkopen, het aanvullen van voorraden en het bevredigen van latente behoeften, thans wrijvingsverschijnselen zijn opgetreden, die in tal van bedrijfstakken tot een prijzenoorlog aanleiding hebben gegeven, beschrijft Mr Milius de verhoudingen op de binnenlandse markt en gaat hij na, welke koers door de middenstand moet worden gekozen om uit de huidige moeilijkheden te geraken. Vervolgens wordt zeer uitvoerig ingegaan op de positie van Nederland in de wereldhandel. Laatstgenoemd gedeelte van Mr Milius' rede laten wij hieronder — zij het verkort — volgen.

Het duidelijkst komt de kracht der golven van het economisch getij, die de positie van Nederland in de wereldhandel dreigen te verzwakken tot uiting in de Nederlandse betalingsbalans.

Was reeds bij de bilaterale handelsverdragen in de jaren na de jongste wereldoorlog gebleken, dat Nederland een zwakke handelspositie bezette en vrijwel steeds gebruik moest maken van de zgn. „schemmelledieten”, die aan de bilaterale handelsverdragen waren verbonden, thans is door de multilateralisatie van het Westeuropese handelsverkeer komen vast te staan, dat Nederland in een permanente schuldverhouding tot de overige landen van de Europese Betalings Unie verkeert. Op economisch gebied is onze positie in vele opzichten te vergelijken met die van Griekenland, welk land in December van 1950 eveneens voor een dreigende uitputting van zijn credietfaciliteiten bij de E.B.U. stond. Aangezien aan Griekenland het advies werd gegeven zijn invoer op drastische wijze ter herzien en via de restricties de positie van de betalingsbalans te verbeteren, is het vraagstuk actueel, in hoeverre een beperking van de Nederlandse invoer inderdaad tot een verbetering van de economische positie van Nederland zal kunnen leiden. Afgezien van vele argumenten op grond van onze betalingsbalans, die ongetwijfeld voor een beperking van de invoer van bepaalde eindproducten kunnen pleiten, moet, aldus Mr Milius, toch niet worden vergeten, dat op grond van onze economische structuur een eventuele invoerbeperking door haar gevolgen voor bepaalde sectoren van ons economisch leven van nadelige invloed zal kunnen zijn. Gezien het stijgende bevolkingscijfer moet immers alles in het werk worden gesteld om de werkgelegenheid in Nederland niet alleen te kunnen behouden, maar deze ook aanzienlijk te kunnen vergroten, hetgeen noodzakelijkerwijze inhoudt, dat het industrialisatieproces, waar dit mogelijk blijkt, moet worden geactiveerd. Dit betekent derhalve, dat, om dit te kunnen bereiken, in elk geval op dit gebied aan de invoer van grondstoffen en half-fabrikaten zo weinig mogelijk belemmeringen in de weg mogen worden gelegd.

Vervolgens wordt de vraag gesteld, of een remedie voor de huidige moeilijkheden niet veeleer voor een deel moet worden gezocht in een beperking van de consumptie. Het is niet voor bestrijding vatbaar, dat Nederland op grote voet heeft geleefd; consumptiebeperking kan niet achterwege blijven en men zal dit moeten willen en durven aanvaarden. Weliswaar zal een verminderd verbruik enige invloed uitoefenen op de afzetmogelijkheid op de binnenlandse markt, doch de verminderde productiviteit voor het binnenland zal anderzijds weer een stimulans kunnen betekenen voor het bedrijfsleven om de aandacht ter compensatie meer op de export te richten.

Er van uitgaande, dat ter bereiking van een financieel en economisch evenwicht een verbruiksbeperking maximaal de 7 pCt niet te boven zou behoeven te gaan, rijst de vraag, of, in verband met deze relatief geringe beperking, maatregelen van bovenaf ter bereiking van dit doel niet beter achterwege kunnen blijven, mits een ieder zichzelf daartoe de nodige zelfbeperking oplegde. Het wil spreker voorkomen, dat dit toch mogelijk moet zijn, indien een duidelijke en consequente propaganda daartoe een beroep doet op de medewerking der bevolking. Dit geldt temeer, daar tal van factoren toch vanzelf reeds tot een zekere verbruiksbeperking leiden. Mochten het beroep op de nodige zelftucht enerzijds en de zelfwerking der natuurlijke factoren anderzijds niet het gewenste resultaat hebben, dan is het altijd nog mogelijk door overheidsmaatregelen de alsdan nog nodig gebleken correcties aan te brengen.

Een oplossing van de huidige moeilijkheden moet echter vóór alles worden gezocht in de richting van een vergroting van de Nederlandse export. Helaas staan wij er, wat dit

betreft, niet bepaald gunstig voor. Het grootste gedeelte van onze export is samengesteld uit zgn. zwakke artikelen, die het buitenland niet, of pas in laatste instantie, wil betrekken. Bovendien kan niet worden ontkend, dat de Nederlandsé fabrikant zich over het algemeen nog in onvoldoende mate gelegen laat liggen aan de export naar buitenlandse markten en, behoudens enkele gunstige uitzonderingen, zich daarvoor een grote inspanning niet getroost. Dit is in zekere zin begrijpelijk. Immers in verband met de goedkoop-geldpolitiek van de Nederlandse Regering heeft de binnenlandse markt aanzienlijke hoeveelheden goederen kunnen opnemen, waardoor de afzet van de productie op de meest gemakkelijke wijze haar weg vond. Hoewel men de Nederlandse ondernemer hiervan op zich zelf bezwaarlijk een verwijt kan maken, neemt dit toch niet weg, dat dit aan de noodzaak zich in te spannen ook voor de export allerminst ten goede is gekomen, wat zich thans wrekt.

Wil ons land, mede gelet op zijn bevolkingsaccres en om te kunnen voldoen aan zijn internationale schuldverplichtingen en niet in het minst om een compensatie te vinden voor de welvaartsbronnen, die teloor zijn gegaan, toch zijn levensniveau kunnen handhaven, dan zal het exportvolume op zijn minst moeten worden verdubbeld. De Utrechtse Jaarbeurs beschouwt het onder de huidige omstandigheden als een primaire taak de dringend nodige opvoering van de export onder de aandacht harer deelnemers te brengen en activiteit te ontplooiën teneinde harerzijds mogelijkheden te openen, die een bijdrage tot de „export drive” kunnen beloven.

Ondanks haar poging in deze een positieve bijdrage te leveren stuit de Jaarbeurs nog te vaak op moeilijkheden. Zo blijkt, dat nog slechts een te klein aantal exposanten belangstelling heeft voor de export. Verder verneemt de Jaarbeurs herhaaldelijk de klacht van buitenlandse bezoekers, dat de Nederlandse standhouders, zelfs wanneer zij zich als exporteurs aandienen, niet beschikken over speciale exportprijzen en vaak evenmin hun exportcondities kunnen noemen. Tevens kon worden vastgesteld, dat men het wel interessant vindt buitenlandse bezoekers in zijn stand te ontvangen, doch dat men deze geen enkele bijzondere service wil bieden; dit alles als gevolg van het feit, dat de binnenlandse markt tot nu toe een zoveel gemakkelijker afzetgebied vormde. In deze zal nog veel moeten worden gewijzigd, wil men inderdaad een doelmatige bijdrage leveren tot de verhoging van de Nederlandse welvaart en medewerken aan een verbetering van de economische positie van Nederland in de wereld. Een dergelijke verbetering zal immers niet kunnen worden verwacht, indien de Nederlandse exporteur zich niet duidelijk „exportminded” doch zich nog „passief” toont.

De vraag rijst thans of de mogelijkheden voor een aanzienlijk vergrote export aanwezig zijn. Mr Milius aarzelt niet deze vraag bevestigend te beantwoorden waarbij hij stelt, dat verhoging van de productie met vergroting van de export hand in hand moet gaan. In de Nederlandse industrie zijn thans niet minder dan 2.422.425 personen werkzaam om een productieve bijdrage te leveren tegen 1.676.343 personen in 1930. Voorts konden in 1950 niet minder dan 403.202 vestigingen worden geteld, die zich op de één of andere wijze met de be- of verwerking van de Nederlandse industrieproducten bezighouden. Zeer verheugend is te kunnen opmerken, dat in de periode van 1930 tot 1950 het aantal personen in de metaalnijverheid met ca 210.000 of wel 95 pCt, in de bouwnijverheid met 135.000 of wel 88 pCt en in de chemische nijverheid met 31.000 of wel 132 pCt is toegenomen. Hieruit kan dus de conclusie worden getrokken, dat binnen de Nederlandse industrie een belangrijke verschuiving heeft plaatsgevonden, welke reeds met het oog op de werkgelegenheid de capaciteit inhoudt om in de toekomst ook andere dan

zwakke industrieproducten voor de buitenlandse markten te vervaardigen.

Het ligt voor de hand, dat met vergroting der productie alleen niet kan worden volstaan; tijdig zal moeten worden gezorgd voor voldoende afzetmogelijkheden. Uitvoerig gaat Mr Milius na welke markten eventueel in aanmerking kunnen komen voor onze industrieproducten. Gezien de positie van West-Duitsland in de E.B.U., moet binnen de Europese landenkring met een scherpe concurrentiestrijd rekening worden gehouden. Afgezien van Duitsland en België, is het zeer de vraag of in deze kring op een aanzienlijke toeneming van onze exportmogelijkheden mag worden gerekend. Het verdient daarom alle aanbeveling onze belangstelling op andere gebieden, die niet tot de traditionele afzetgebieden behoren — Mr Milius maakt onderscheid tussen Canada, Verenigde Staten, Latijns-Amerika, India, Pakistan en Afrika en onderzoekt de mogelijkheden, die hier voor ons land bestaan — te richten. Niettemin moeten wij blijven trachten binnen de E.B.U. een maximale export tot stand te brengen.

Uiteraard heeft men bij een doelbewust streven naar verhoogde export, niettegenstaande een maximum aan inspanning, de gunstige resultaten daarvan niet geheel in eigen handen, omdat deze voor een deel mede afhankelijk zullen zijn van de handelspolitiek der landen, waarop men zijn inspanning richt.

Wat het Nederlandse bedrijfsleven, ter overwinning van de moeilijkheden, welke het op zijn weg ontmoet en zal ontmoeten, zich echter vóór alles tot taak zal hebben te stellen is, dat het naar kwaliteit, prijs en hoeveelheid der aan te bieden producten de concurrentie met andere landen zal aan kunnen. Nederland zal er voor moeten zorgen voor de wereldmarkt „interessante” artikelen aan te bieden. Evenals Zwitserland, dat, gelijk ons land, arm aan grondstoffen is en dat zijn sterke positie ontleent niet aan het massa-product, maar aan zijn kwaliteitsproducten, die niettegenstaande hun hoge prijs toch afzet in de wereld blijven vinden, zullen ook wij het moeten zoeken in de productie van kwaliteitsartikelen. In deze richting ligt nu, aldus Mr Milius, Nederland's opgave.

MEDEDELING

Verkort jaarverslag van het Nederlandsch Economisch Instituut over 1950.

Curatorium.

In het afgelopen jaar traden af de Curatoren Dr E. Helling en Dr Ir S. L. Louwes. De Heren J. Kraayenhof en Mr W. Suermondt Wzn werden bereid gevonden een benoeming tot Curator te aanvaarden. De Heer W. Suermondt aanvaardde tevens de functie van penningmeester, voor de duur van één jaar.

Directorium.

In het directorium deden zich geen wijzigingen voor. Ook dit jaar vertoefde Prof. Dr H. M. H. A. van der Valk in de Verenigde Staten.

Medewerkers.

Met ingang van dit jaar werd de heer A. de Wit tot redacteur-secretaris van „Economisch-Statistische Berichten” benoemd. De heer C. van den Berg bleef als secretaris van het Instituut zitting hebben in de Commissie van Redactie. Aangezien Dr D. H. van Dongen Torman, adj. secretaris van de research-afdeling, het N.E.I. in het begin van het jaar verliet, werd deze afdeling sedert 1

Februari 1950 door de heer J. Hartog geleid. De nieuwe afdeling Regionaal Economisch Onderzoekswerk werd onder leiding van de heer L. H. Klaassen gesteld.

Aan het einde van het jaar telde het Instituut 36 medewerkers en medewerkers, van wie 10 doctorandi en 10 doctoraal studenten.

Werkzaamheden.

De werkzaamheden van het Instituut hadden betrekking op:

1. „Economisch-Statistische Berichten”
2. Interne research en opdrachten.

ad 1. Het weekblad „Economisch-Statistische Berichten” vertoonde dit jaar over het geheel genomen, een bevredigende ontwikkeling. De copiepositie was, vrijwel zonder uitzondering, gunstig; het aantal abonnementen vertoonde een lichte teruggang, die de verwachting niet overtrof. Met de Commissie van Advies voor België werd de samenwerking op de oude voet en in een goede verstandhouding voortgezet. Inbegrepen het maandelijks artikel over de Belgische Geld- en Kapitaalmarkt verschenen er iets meer dan twintig Belgische artikelen.

Vier nummers waren in 1950 gewijd aan speciale onderwerpen, te weten aan landbouwvraagstukken, Suriname gemeente- en emigratievraagstukken. In totaal werden gedurende 1950 tien redactionele artikelen gepubliceerd. In de loop van het jaar werd een nieuwe rubriek, nl. „Mededelingen voor economen” ingevoerd. Aan het einde werd de opmaak van het weekblad aangepast aan de modernere opvattingen omtrent het uiterlijk van een tijdschrift.

ad 2. De interne research maakte verdere voortgang, zij het ook, dat de ontwikkeling der prijzen onze niet gesubsidieerde instelling dwong deze vorm van activiteit enigszins te beperken.

a. *Economistenonderzoek.* Ten behoeve van het onderzoek naar de positie en toekomstmogelijkheden van economen werd een proefenquête gestuurd aan een aantal werkgevers en afgestudeerden van de Nederlandsche Economische Hogeschool. Mede op grond van de verkregen resultaten werd besloten de Katholieke Economische Hogeschool en de betreffende faculteit van de Universiteit van de Gemeente Amsterdam tot medewerking uit te nodigen, teneinde tot resultaten op breder basis te komen.

b. *Prijifixatie.* Een onderzoek werd uitgevoerd naar het verband tussen de prijzen van investeringsgoederen en het volume van de productie in de Verenigde Staten.

De werkzaamheden van de opdrachtenafdeling, zowel wat betreft de onderzoekingen voor het bedrijfsleven, als die voor de gemeenten, mochten zich ook dit jaar in een ruime belangstelling verheugen. Voor de gemeenten Amersfoort, Bergen (N.H.), Delft en enkele andere werden regelmatig adviezen over actuele problemen uitgebracht. Hetzelfde geldt voor de opdrachtgevers uit het bedrijfsleven. De verscheidenheid in de verrichte onderzoekingen blijkt uit de onderwerpen van een aantal uitgebrachte rapporten: de Europese economische integratie, de ontwikkeling van de conjunctuur in de Verenigde Staten, het verloop van de arbeidskosten per eenheid product in een aantal landen, analyse van het prijsverloop van enkele grondstoffen, marktanalyses voor enkele producten, onderzoek naar de structuur van een markt, verkeers- en vervoersvraagstukken. Het stemt tot verheugen, dat door deze veelheid van onderwerpen de leiding van het Instituut in staat is haar medewerkers een veelzijdige training in de toepassing der economische wetenschap te geven. Evenals het leiding en medewerkers tot blijdschap stemt, dat in vele gevallen het uitbrengen van een rapport tot een blijvend contact met de opdrachtgever leidde en mogelijk een af-

nemend wantrouwen bij het bedrijfsleven tegen de „theorie” kan worden geconstateerd.

Aan het einde van het jaar werd, in opdracht van de Hogeschoolraad, in het archief van de Nederlandsche Economische Hogeschool, dat door het N.E.I. wordt beheerd, een register van doctoren en doctorandi in de economie van de N.E.H. opgesteld. De resultaten werden in de vorm van een „adreslijst” gepubliceerd.

Tenslotte kan nog worden vermeld, dat door het Instituut in September een internationale studieconferentie over het vraagstuk van de „input output relations” werd georganiseerd. De hieraan verbonden kosten werden uit de middelen door de Rockefeller Foundation ter beschikking gesteld, bestreden.

De Wvd Secretaris van Curatoren
Prof. Dr J. TINBERGEN.

MEDEDELINGEN VOOR ECONOMISTEN

Rectoraatsoverdrachten.

De rector magnificus van de Nederlandsche Economische Hogeschool, Prof. H. W. Lambers, zal op Maandag 17 September a.s. te 2.30 uur in de aula der Hogeschool het rectoraat overdragen aan Prof. Dr H. J. Witteveen.

In de aula der Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam zal de rector magnificus, Prof. Dr N. A. Donkersloot, op Maandag 17 September a.s. te 3 uur de rectorale waardigheid overdragen aan Prof. Mr M. H. Bregstein.

De rector magnificus van de Katholieke Economische Hogeschool te Tilburg, Prof. Dr W. R. Heere, zal op Maandag 17 September a.s. te 4 uur het rectoraat overdragen aan Prof. Dr L. G. J. Verberne.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

De geldmarkt was gedurende de verslagweek zeer ruim. Speciaal voor de korte termijnen bestond vraag op zeer lage disconto's. Zo werd tegen het einde van de week voor Septemberpapier 1 pCt geboden, voor October/November $1\frac{3}{16}$ pCt, voor December $1\frac{1}{4}$ pCt en voor Maart/April-papier $1\frac{5}{16}$ pCt.

Een combinatie van factoren is voor deze geldruimte verantwoordelijk. 1. In September vervalt er veel schatkistpapier, zodat aan de banken automatisch grote hoeveelheden liquide middelen toevloeden. 2. De gunstiger betalingsbalanspositie van Nederland gedurende de laatste weken impliceert groter deviezenverkoop door de banken aan De Nederlandsche Bank, hetgeen eveneens liquide middelen toevoert. 3. In tegenstelling met de kapitaalmarkt, waar de *verwachting* van een rentestijging leidt tot een *werkelijke* rentestijging, heeft op de geldmarkt de verwachting, dat het Ministerie van Financiën de rentetarieven voor nieuw schatkistpapier in de toekomst zal verhogen, ten gevolge, dat er op de markt grote vraag naar kortlopende termijnen ontstaat, hetgeen een *daling* van de disconto's voor deze termijnen meebrengt.

De kapitaalmarkt.

Op de aandelenmarkt steeg het koersniveau de afgelopen week enigszins, hetgeen blijkens onderstaande koersindices voornamelijk het gevolg was van een stijging bij

de scheepvaart- en Indonesische fondsen. Inderdaad vertoont de binnenlandse conjunctuur in ons land momenteel ongunstiger perspectieven dan de wereldconjunctuur, indien men er althans, wat de laatste betreft, van uitgaat, dat er voorlopig geen „vredeseconomie” zal heersen.

Het agio van dollarfonden steeg wederom; in het einde van de verslagweek bedroeg het 19½ pCt. Thans schijnt ook de K.L.M. vergunning te hebben verkregen om deze fondsen ter beurze te kopen, teneinde met de na royeren en verkoop te New York hieruit verkregen dollars investeringsgoederen in het dollargebied te kopen. Op deze wijze worden dollars verkregen zonder „vordering” van effecten en ontvangen de vrijwillige verkopers dezer stukken in de vorm van het agio een extra vergoeding voor de door hen uiteindelijk verschafte harde valuta.

De obligatiemarkt vertoont gedurende de verslagweek een herstel na de aanzienlijke koersdalingen der laatste weken. Men meende steun aankopen van de Staat te constateren, hetgeen dan verband zou houden met de voorgenomen uitgifte van een staatspremielening. Het lijkt echter o.i. twijfelachtig, of de Staat ineens met een grote premiëning op de emissiemarkt zou komen, zonder dat tevoren bijv. in de vorm van een kleinere gemeentelijke premiëning de belangstelling bij het publiek voor een dergelijk project zou zijn gepeild.

31 Aug. 1951   7 Sept. 1951

Aand. indexcijfers.

Algemeen	144,8	145,8
Industrie	207,6	207,8
Scheepvaart	167,1	171,2
Banken	117,3	117,7
Indon. aand.	47,5	48,5

Aandelen.

A.K.U.	167 ¾	169
Philips	166 ½	166
Unilever	233 ¼	224
H.A.L.	173	173 ½
Amsterdam Rubber	98 ¾	103 ½
H.V.A.	110 ¼	112 ¾
Kon. Petroleum	286 ¾	284 ½

Staatsobligaties.

2½ pCt N.W.S.	65 7/8	67
3—3½ pCt 1947	80	82 ¾
3 pCt Invest. certif.	84 ¾	87 1/8
3½ pCt 1951	89 3/8	90 ½
3 pCt Dollarlening	98'	98 1/8

J.C.B.

Abonneert U op de E.-S.B.

STATISTIEKEN

DE NEDERLANDSCHE BANK.

(Voornaamste posten in duizenden guldens).

Data	Munt en muntmateriaal	Vorderingen en geïssueerde papieren, luidende in buitenlandse geldsoorten	Buitenlandse betaal-middelen	Vorderingen in guldens, voortvloeiende uit betalings-accorden	Voorschotten in rekening courant
30 Juli '51	1.194.201	737.561	3.582	278.501	207.405
13 Aug. '51	1.194.464	814.197	3.178	288.219	211.266
20 Aug. '51	1.194.627	759.538	2.875	284.068	209.125
27 Aug. '51	1.194.783	768.963	3.162	276.441	210.700
3 Sept. '51	1.194.764	817.937	3.927	266.452	219.781
10 Sept. '51	1.194.898	811.868	4.295	265.048	214.028

Data	Bankbiljetten in omloop	Saldi in rekening courant				
		Totaal	's Rijks Schatkist	's Rijks Schatkist bijzondere rekening	Saldi voortvloeiende uit betalings-accorden	Andere saldi van niet-ingen-zetten
30 Juli '51	2.806.139	2.302.864	—	1.626.086	361.326	113.376
13 Aug. '51	2.743.048	2.403.329	17.120	1.626.086	430.632	184.783
20 Aug. '51	2.731.768	2.274.646	25.244	1.626.086	278.287	112.089
27 Aug. '51	2.762.155	2.266.345	—	1.684.824	294.113	115.475
3 Sept. '51	2.821.012	2.279.548	21.024	1.684.824	285.973	115.198
10 Sept. '51	2.770.855	2.272.085	31.554	1.684.824	289.460	113.798

DE JAVASCHE BANK.

(Voornaamste posten in duizenden guldens).

Data	Munt, muntmateriaal, goud en deviezen-certificaten	Vorderingen in vreemd courant betaalbaar	Deviezenfonds valutarekening	Disconto's en voorschotten op onderpand betaalbaar in eigen courant	Voorschotten aan de Regering v. d. Rep. der V.S.I.
31 Mrt '47	477.080	35.363	542.245	348.235	255.201
8 Aug. '51	1.059.219	355.521	661.297	493.578	1.399.494
15 Aug. '51	1.059.219	343.850	683.967	512.882	1.410.817
22 Aug. '51	1.059.568	326.896	684.109	512.813	1.331.448
29 Aug. '51	1.059.272	332.065	698.863	500.579	1.334.393

Data	Bankbiljetten in omloop	Deviezenfonds buitenlandse passiva	Rekening courant saldi		
			Van de Regering van de Rep. der V.S.I.	Bijzond. rekening inzake de E.C.A. hulp	Van anderen
31 Mrt '47	453.816	268.697	—	—	895.911
8 Aug. '51	2.865.039	260.453	—	—	801.374
15 Aug. '51	2.864.280	265.895	—	—	837.906
22 Aug. '51	2.847.614	264.854	—	—	737.196
29 Aug. '51	2.847.910	245.351	—	—	789.012

- Muntbiljettencirculatie per 31 Mrt 1947 f 646.830.979
- Muntbiljettencirculatie per 8 Aug. 1951 f 351.389.091,50
- Muntbiljettencirculatie per 15 Aug. 1951 f 349.529.221
- Muntbiljettencirculatie per 22 Aug. 1951 f 348.009.113
- Muntbiljettencirculatie per 29 Aug. 1951 f 347.002.712,50

INLEGGINGEN EN TERUGBETALINGEN BIJ DE SPAARBANKEN IN NEDERLAND 1).
(in miljoenen guldens)

Maand	Inleggingen			Terugbetalingen			Saldo
	R.P.S.	Part.	Totaal	R.P.S.	Part.	Totaal	
Tot. '46	246,4	295,1	541,5	544,5	377,1	921,6	—380,1
Tot. '47	253,7	307,5	561,2	316,2	285,7	601,9	— 40,7
Tot. '48	252,7	345,8	598,5	351,3	361,1	712,4	—113,9
Tot. '49	288,3	401,2	689,5	322,7	359,5	682,2	+ 7,3
Tot. '50	285,1	418,0	703,1	389,2	428,9	818,1	+115,0
Jan. '51	24,5	41,0	65,5	35,1	43,1	78,2	— 12,7
Febr. '51	22,8	38,3	61,1	42,4	46,4	88,8	— 27,7
Mrt '51	19,3	30,3	49,6	46,7	46,7	93,4	— 43,8
Apr. '51	16,9	28,8	45,7	35,2	40,2	75,4	— 29,7
Mei '51	22,4	36,9	59,3 *)	30,7	40,5	71,2	— 11,9
Juni '51	22,4	34,1	56,5	29,2	37,8	67,0	— 10,5
Juli '51	25,4	33,7 *)	59,1	31,5	38,3 *)	69,8	— 10,7

1) Bron: Statistisch Bulletin C.B.S.
*) Voorlopige gegevens.

GECOMBINEERDE MAANDSTAAT VAN DE DRIE NEDERLANDSE GROTE BANKEN EN VAN HET NEDERLANDSE BEDRIJF VAN DE NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ¹⁾.

(in miljoenen gulden)	Nederl. banken		Nederl. banken en Nederl. Handel-Mij	
	30 Juni 1951	31 Juli 1951	30 Juni 1951	31 Juli 1951
Activa:				
Kas, kassiers en daggeldleningen ..	92	141	121	173
Nederlands schatkistpapier	1.513	1.565	2.062	2.105
	1.605	1.706	2.183	2.278
Ander overheidspapier	77	82	117	107
Wissels	7	12	13	24
Bankiers in binnen- en buitenland	105	131	175	189
Prolong. en voorsch. tegen effecten	55	55	73	73
	244	280	378	393
Debiteuren	799	814	975	995
Effecten en syndicaten	42	41	48	49
Deelnemingen (incl. voorschotten) ..	19	19	29	29
	860	874	1.052	1.073
Gebouwen	4	4	11	6
Diverse rekeningen	—	—	—	—
Belegde bestemmingsreserven	1	—	1	—
	2.712	2.865	3.624	3.750
Passiva:				
Crediteuren	2.022	2.130	2.670	2.735
Wissels	22	24	24	25
Deposito's op termijn	333	336	518	531
Kassiers en genomen daggeldleningen	39	53	39	53
Diverse rekeningen	57	86	60	93
Bestemmingsreserven	1	—	1	—
	2.474	2.629	3.312	3.437
Aandelenkapitaal	160	160	211	214
Reserve	77	77	100	100
	2.712	2.865	3.624	3.750

¹⁾ In verband met afrondingen behoeft de som afzonderlijke posten niet met het eindtotaal overeen te stemmen.

PRODUCTIE AAN NIEUWE VERZEKERINGEN VAN 57 LEVENSVZERKERINGMAATSCHAPPIJEN IN NEDERLAND¹⁾.

(in miljoenen gulden)

Periode	Kapitaal-verzekering	Rente-verzekering	Volks-verzekering	Totaal
Totaal 1947	626,5	733,6	206,4	1.566,5
Totaal 1948	689,5	921,5	210,4	1.821,4
Totaal 1949	655,9	928,1	197,7	1.781,7
1950 December ...	87,3	109,6 ²⁾	15,7	212,6
1951. Januari ..	54,5	62,3 ²⁾	16,7	133,5
Februari	66,3	73,8 ²⁾	18,5	158,6
Maart	66,3	87,3 ²⁾	18,3	171,9
April	69,4	97,4 ²⁾	20,1	186,9
Mei	56,5	89,8 ²⁾	16,9	163,2
Juni	65,5	83,4 ²⁾	18,9	167,8
Juli	63,1	91,4 ²⁾	18,4	172,9

¹⁾ Bron: C.B.S.

²⁾ Gekapitaliseerd door vermenigvuldiging met 10; inclusief opvoedingsrente.

RECENTE ECONOMISCHE PUBLICATIES

Rechtsgeleerd Handwoordenboek, verklaring van Rechten Bestuurstermen in Nederland gebruikelijk, voor studie en practijk, door Mr S. J. Fockema Andreae. J. B. Walters' Uitgeversmaatschappij N.V. Groningen-Djakarta 1951, 2e druk, 339 blz., f 12,50, geb.

De vaan van deze tijd, door Ir H. I. Keus. Nijgh & van Dittmar N.V. 's Gravenhage 1951, 39 blz., f 1,50.

De economische betekenis van de belastingen, door Prof. Dr. M. J. H. Smeets. L. J. Veen's Uitgevers Mij N.V. Amsterdam 1951, 112 blz., f 5,25.

De juiste maat, lichaamsafmetingen van Nederlandse vrouwen als basis van een nieuw maatsysteem voor dames-confectiekleding, door J. Sittig en Prof. Dr

H. Freudenthal. L. Stafleu, Uitgever, Leiden 1951, 402 blz., f 20, geb.

L'équilibre économique à travers la pensée moderne, door Ch. Magaud, 199 blz., 1951, f 6,80.

Die Theorie der Einkommensverteilung, door V. Zarnowitz. Entwicklung und heutiger Stand. Mohr, Tübingen 1951, 276 blz., f 27,80.

Theorie der Vollbeschäftigung in der freien Marktwirtschaft, door H. J. Rüstow, Mohr, Tübingen 1951, 329 blz., f 19,45.

Grundfragen der Oekonometrie, door W. Winkler. Springer Verlag, Wien 1951, 220 blz., f 19,25.

Allgemeine Organisationslehre, door O. R. Schnutenhaus. Duncker und Humboldt, Berlin 1951, 250 blz., f 14,40.

Die Privatwirtschaftslehre als Wissenschaft: eine methodologische Auseinandersetzung, door E. Griching. P. Haupt Verlag, Bern 1951, 117 blz., f 9,95.

Das Ertragsgesetz in der Industrie, door A. Meyer. P. Haupt Verlag, Bern 1951, 88 blz., f 7,50.

Economics, an introductory analysis, door P. A. Samuelson. McGraw-Hill, N.-Y. 1951, 2e druk, 784 blz., f 21,70.

The foundations of economics, door W. Eucken. History and theory in the analysis of economic reality, Chicago Univ. Press, 1951, 358 blz., f 20,60.

Survey of labor economics, door F. Peterson. Harper, N.-Y.: 1951, herz. druk, 892 blz., f 21,70.

International economic desintegration, door W. Röpke. Macmillan, N.-Y., 1950, 295 blz., f 15,20.

Labor and industrial relations, a general analysis, door R. Lester. A college text presenting a general discussion of labor-management relations and the economic and social factors that influence them. Macmillan 1951, 423 blz.; f 18,45.

On the Accuracy of Economic Observations, door Oskar Morgenstern. Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1950, 101 blz., f 9,50.

Economic aspects of sovereignty, door R. G. Hawtrey. Longmans, 1951, f 12,80.

Monetary theory and public policy, door K. K. Kurihara. Allen and Unwin, 1951, f 12.

Monetary policy for a competitive society, door L. W. Mints. MacGraw-Hill 1950, 236 blz.

The new issue market and the finance of industry, door Henderson. Bowes & Bowes, 1951, f 17,70.

Redistribution of incomes by postwar public finance, door D. Seers. Basil Blackwell 1951 (15 s).

A study in the theory of inflation, door B. Hansen. Allen & Unwin 1951 (12s 6d), f 8,35.

The A.B.C. of the foreign exchange, door N. Crump. Macmillan 1951, 403 blz., (12s6d), f 8,35.

Studies in practical banking, door R. W. Jones. Pitman 1951 3rd ed. 323 blz. (15/-), f 10,05.

The British Banking Mechanism, door W. Manning Dacey. Hutchinson 1951, (8s6d), f 5,95.

Income analysis, door R. V. Clemence. A general introduction to macro-economic analysis and a review for those with some previous knowledge of the subject. Addison-Wesley 1951, 191 blz. (\$ 2,50), f 11,25.

Income and Wealth, series I, Eight substantial papers by R. Stone, G. Colm, J. Marczewski. E. F. Johnson, B. Stuvell, S. Kuznetz, J. B. D. Derisier and W. B. Reddaway. Bowes & Bowes 1951. (30 s) f 18,60.

Business statistics, door J. R. Reggleman and I. N. Frisbee. Third edition, revised and expanded particularly with regard to machine tabulation, business cycles, business forecasting and market analysis. New chapters on planning and organising statistical work, applied sampling and quality control. MacGraw-Hill, N.-Y. 1951, 837 blz. (\$ 5,50), f 23,85.

- Economics and public utilities*, door E. W. Clemens, Appleton—Century Crofts 1950, 779 blz. (5,75), f 24,95.
- Issue, control and regulation of capital*, door F. P. Randall. Heffer 1951, 118 blz., (12s 6d), f 8,35.
- Economic Survey of Europe in 1950*, prepared by the Research and Planning Division Economic Commission for Europe, Geneva, 1951, 263 blz., f 10,50.
- Capital development in the steel industry*, door P. W. S. Andrews and E. Brunner. Basil Blackwell 1951 (35 s), f 21,35.
- Production control*, door F. G. Moore. A discussion of procedures to be used in production control. For students and business administration. MacGraw—Hill 1951, 466 blz. (\$ 5,50), f 23,85.
- The transportation industries, 1889—1946*, door H. Barger. A study of output employment and productivity. Nat. Bur. of economic Research, N.-Y. 1951, 304 blz. (\$ 4,00), f 17,35.
- Active analysis of production and allocation proceedings of a conference*, door T. C. Koopmans. Papers presented to a conference on linear programming held in Chicago at the Cowles Commission for Research in Economics on June 20—24, 1949. Wiley, N.-Y. 1951, 418 blz. (\$ 4,50), f 19,55.
- Materials Handling: principles, equipment and methods*, door H. E. Stocker Constable 1951, 2nd ed. 330 blz. (35 s), f 21,35.
- The rules of sociological method*, door E. Durkheim. Free Press, Glencoe, 1951, (\$ 2,50), f 11,25.
- Evolutions of the Dutch Nation*, door B. H. M. Vlekke. Dobson 1951, 375 blz., f 11,35.
- Economic relations of India with South East Asia and with the Far East*, door N.V. Sovani. N.-Y. 1951, 142 blz. (\$ 2,00), f 9,50.
- Brasil, portrait of half a continent*, door T. L. Smith and A. Marchant. Dryden Press, N.-Y. 1951, 474 blz. (\$ 5,75), f 24,95.
- The structure of American economy 1919—1939*, door W. W. Leontief. An empirical application of equilibrium analysis. Oxford, N.-Y. 1951, 2nd ed., 282 blz. (\$ 5,75), f 24,95.
- Inflation in the U.S. 1940—1948*, door L. V. Chandler. A survey of major politics and actions public and private, which caused the rise in prices between 1940 and 1948. Harper, N.-Y. 1951, 413 blz., (\$ 6,00), f 26,—.
- Government and politics in the united States*, door H. Zink. 3rd edition with 3 new chapters on congressional reform, administrative organisation and American foreign policy. MacMillan, N.-Y. 1951 (\$ 5,50), f 23,85.
- Marketing maps of the United States*, an annotated list, door W. W. Ristow. Washington D. C. Library of Congress, 1951, 52 blz. (\$ 0,40), f 1,90.
- Principles of private and public planning*, door Wilhelm Keilhau. George Allen & Unwin Ltd. London 1951, 272 blz.
- The American economy*. A brief comprehensive account from the civil war to 1940, door A. J. Youngson Brown. George Allen & Unwin Ltd. London 1951, 208 blz., (15 s. net.) f 10,10.
- Supplement (1951) to catalogue of economic and social projects 1950*. United Nations Publ. sales no. 1951. II.D.2, 310 blz., U.S. \$ 2,50; Swiss frs 10,00 f 11,25. N.V. Martinus Nijhoff, Lange Voorhout 9, 's Gravenhage.

DE WESTER BOEKHANDEL

Algemene Binnen- en Buitenlandse Boekhandel

Nieuwe Binnenweg 331
Telefoon 32076ROTTERDAM
Postgiro 18961

GESPECIALISEERD OP ECONOMISCH GEBIED

Dit najaar verschijnt:

In de serie Bedrijfs-economische Monographieën:
DEEL V

Prof. Dr. A. Mey
BEDRIJFSBEGROTING EN BEDRIJFSBELEID
(tevens tweede druk van Conjunctuurpolitiek en budgettering)

Geb. f 24,—

Een der belangrijkste problemen voor het bestuur ener bedrijfshuishouding is het ontwerpen van een bestuursapparaat, dat — te rechter tijd — alle gegevens beschikbaar stelt, welke voor het projecteren van de bedrijfs-politiek onontbeerlijk zijn. De auteur geeft in dit boek de beginselen aan, welke daartoe dienen.

DE NEDERLANDSE CONVERTEERBARE OBLIGATIE

(Publicaties van de Stichting voor Economisch Onderzoek der Universiteit van Amsterdam No. I)

Geb. f 10,—

Door de Stichting voor Economisch Onderzoek der Universiteit van Amsterdam is een studie over de Nederlandse converteerbare obligatie samengesteld. Hoewel dit boek dus werd vervaardigd door een wetenschappelijke instelling, heeft het het voordeel dat het in eenvoudige woorden gesteld, en dus voor een ieder begrijpelijk is.....

Deze studie vult een der leemten, welke in de financiële literatuur in Nederland bestaat, op zonder dat nochtans de wetenschappelijk verantwoorde inhoud het boek voor de niet-economisch geschoolde lezers ontoegankelijk zou maken; integendeel, er is hier juist naar gestreefd om het hele vraagstuk op een zodanige wijze te behandelen dat ook niet deskundige lezers het boek zonder moeite kunnen gebruiken om zich een oordeel over deze materie te vormen.

In de serie Capita Selecta der Economie (onder redactie van Prof. S. Posthuma)

Dr F. J. de Jong

HET SYSTEEM VAN DE MARKTNORMEN

Geb. f 14,—

Het opstellen van een verantwoorde systematiek der marktvormen heeft een groot praktisch belang. In de eerste plaats is een juist inzicht in het wezen van de verschillende marktstructuren een noodzakelijke voorwaarde voor een verdere uitbouw van de prijs-theorie. In de tweede plaats is een juist inzicht in de prijs-theorie noodzakelijk voor een doelmatige overheids-politiek.

Het belang van het boek voor studie-doelinden wordt verhoogd, doordat men er een met zorg opgestelde samenvatting in aantreft van de ontwikkeling van de monopolie-prijs-theorie sedert Adam Smith, terwijl tevens een uiteenzetting is opgenomen over de begrippen vrije en geleide economie, teneinde de betekenis van de marktvormen in de geleide economie te kunnen onderzoeken.

Deze zomer verscheen:

Dr A. M. Kuylaars S.J.

WERK EN LEVEN VAN DE INDUSTRIELE LOONARBEIDER, ALS OBJECT VAN EEN SOCIALE ONDERNEMINGSPOLITIEK

met een voorwoord van Prof. Dr Fred. L. Polak

Geb. f 12,—

„De grote betekenis van het werk van Kuylaars is, dat hij kans gezien heeft over dit vraagstuk inderdaad nog een nieuw licht te laten schijnen, en, merkwaaardig genoeg door een uitgangspunt te kiezen, dat achteraf haast voor zich zelf spreekt. Kuylaars ontkent de feiten waar andere onderzoekers zich op beroepen hebben natuurlijk niet, maar hij kiest ter verklaring een ander uitgangspunt, n.l. de aard van het werk dat de arbeider te verrichten heeft“.

De Groene Amsterdammer.

„De schrijver bepleit een andere waardering van de menselijke arbeid in het bedrijfsleven. Hij doet voorstellen waarbij z.i. zowel de arbeider als het bedrijf gebaat is en waarbij rekening is gehouden met de eisen van de moderne industriële productiemethoden“.

Vrij Nederland.

Gebruikt voor Uw bestellingen bijgevoegde bestelkaart.

STENFERT KROESE — LEIDEN

ALLE voordelen
van een
PENSIOENREGELING
voor Uw personeel
verkrijgt U
bij

AMSTLEVEN

BOVENDIEN snel en gratis
gedegen adviezen
en
doorlopend **EEN GOEDE SERVICE**

N.V. AMSTERDAMSCH E MAATSCHAPPIJ VAN LEVENSVZERZEKERING
Nieuwe Spiegelstraat 17 • Amsterdam • Telefoon 63272

beschikbare krachten

HALF TIME JOB

Stud. economie, 33 jaar, dipl. MBA, SPD, MO, ge-
vorderde account.studie, ervaren

ADMINISTRATEUR

met jarenlange praktijk in hoofd- en nevenadministra-
ties (zowel inrichting als leiding), budgettering, fis-
cale en bedrijfsecon. problemen; goede talenkennis;
zoekt positie, die zijn afwezigheid gedurende een deel
van de werktijd veroorlooft. Br. no. ESB 37-3, bur.
v. d. blad, Postbus 42, Schiedam.

Maakt gebruik van de rubriek „Vacatures” voor het
oproepen van sollicitanten voor leidende functies. Het
aantal reacties, dat deze annonces tengevolge hebben
is doorgaans uitermate bevredigend; begrijpelijk: omdat
er bijna geen grote instelling is, die dit blad niet
regelmatig ontvangt en waar het niet circuleert!

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

Adres voor Nederland: Pieter de Hoofstraat 5, Rotterdam (W.)
Telefoon Redactie en Administratie 38040. Giro 8408

Bankiers: R. Mees en Zonen, Rotterdam

Redactie-adres voor België: Seminarie voor Gespecialiseerde Economie
14, Universiteitstraat, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoofstraat 5, Rotterdam (W.).
Bankiers: Banque de Commerce, Brussel.

Abonnementsprijs, franco per post, voor Nederland f 26,— per jaar,
voor België/Luxemburg f 28,— per jaar, te voldoen door storting van
de tegenwaarde in Belgische francs bij de Banque de Commerce te
Brussel of op haar Belgische postgirorekening no 260.34.

Uniegebieden en Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f 26,—, overige
landen f 28,— per jaar.

Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden
beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

Aangename stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk,
Rotterdam (W.).

ADVERTENTIES

Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de Firma
H. A. M. Roelants, Lange Hoven 141, Schiedam (Telefoon 69300,
toestel 6). Advertentie-tarief f 0.43 per mm. Contract-larieven op
aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f 0.60
per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht
voor om advertenties zonder opgaf van redenen te weigeren.

Losse nummers 75 cents, resp. 10 B. francs.